

Eesti Pank
Bank of Estonia

KROON ja MAJANDUS

2/2008

TELLIMINE JA KAASTÖÖD

Ajakirja tellimisinfo telefonil 6680 998, faksil 6680 954 või e-postiga aadressil trykis@epbe.ee.

Ajakirja saab lugeda ka Eesti Panga veebilehel <http://www.eestipank.info> ning raamatu-
kogudes.

Kirjutiste autorite hinnangud ei kajasta tingimata Eesti Panga ametlikku seisukohta.

Kaastööpakkumised telefonil 6680 792 või e-postiga aadressil kadri.podra@epbe.ee.

Käskkirju ei tagastata.

ISSN 1406-801X

KROON ja MAJANDUS

Eesti Panga kvartalikirj

Tegevtoimetaja: Kadri Põdra

Kaane kujundus ja makett: Vincent OÜ

Küljendus: Urmas Raidma

Trükk: AS Printon Trükikoda

SISUKORD

Eessõna.....	5
Tööjõu rände senine areng ja õppetunnid (M. Kuldjärv, T-S. Vertmann)	6
Üks aasta eurot – Sloveenia majanduse ülevaade (V. Bole).....	16
Eesti elanike hinnang majandusoludele, tööturule ja tarbimisele (EMORi küsitlus).....	54

LISA

Eesti majanduse kvartaalsed põhinäitajad seisuga 1. juuli 2008	62
--	----

KÄESOLEVA NUMBRI AUTORID

MAARJA KULDJÄRV

Sotsiaalministeeriumi tööturu osakonna peaspetsialist
maarja.kuldjarv@sm.ee

THOR-STEN VERTMANN

Sotsiaalministeeriumi tööturu osakonna juhataja
thor-sten.vertmann@sm.ee

VELIMIR BOLE

Slovenia majandusinstituut (EIPF)
velimir.bole@eipf.si

EESSÕNA

Euroopa Liidu ja euroala laienemise kontekstis on üks teema, millega riikidel tuleb sageli kokku puutuda, migratsioon. See puudutab nii sotsiaalpoliitikat, tööturгу kui ka ühiskonda laiemalt. Kuna migratsiooni mõju riigile ja ühiskonnale on mitmesugune, tuleb sellele ka mitmest aspektist läheneda. Ajakirja Kroon ja Majandus käesolevas numbris püüamegi seda teha, analüüsides Euroopa Liidu ja Eesti kogemust migratsiooni valdkonnas, selle õigusraamistikku ning seonduvaid teemasid.

Eesti jaoks on euro kasutuselevõtt olnud pikka aega majanduspoliitiline prioriteet, mille saavutamist on seni takistanud liiga kõrge inflatsioonitase. Esimene aga, kes Kesk- ja Ida-Euroopa riikidest euroalaga liitus, on Sloveenia. Nüüdseks on euro Sloveenias kasutusel olnud juba poolteist aastat. Sellega seoses toome teieni ülevaate Sloveenia kogemustest ja majandusarengust esimese aasta jooksul euroala täieõigusliku liikmena.

Eesti viimaste aastate ülikiire majanduskasv on taandunud, mis on avaldanud mõju ka inimeste hoiakutele ja lootustele tulevikuväljavaadete suhtes. Seepärast palusime Emoril uurida Eesti elanike hinnangut praegustele majandusoludele, tööturule ja tarbimisele ning esitame käesolevas numbris kokkuvõtte peamistest küsitlustulemustest.

TÖÖJÕU RÄNDE SENINE ARENG JA ÕPPETUNNID

Maarja Kuldjärv, Thor-Sten Vertmann

SISSEJUHATUS

Eesti lähiajalooost ja tänapäevast saab ammutada küllaga kogemusi erinevate migratsiooni-liikide kohta. Paraku pole kindel, kui palju sellest nüüdses ja tuleviku rahvusvahelises turu-majanduses õppida on. Kui praegu räägime majanduslikust vajadusest välistööjõu järele, siis kas 20. sajandi teise poole sisseränne Eestisse oli samal viisil põhjendatud? Ning kui palju on mõtet otsida analoogiaid või eeskujusid Lääne-Euroopa ajaloost ja Euroopa Liidu täna-sest migratsioonipoliitikast ja -praktikast? Või peaks hoopis Eestit seadma teistele riikidele eeskujuks?

RÄNNE EUROOPA SUUNAS

Euroopa sai tööjõu sisserände sihtpunktiks suhteliselt hiljuti, peamiselt eelmise sajandi kes-keel. Tööjõu rände uurijad Guardia ja Pichelmann on eristanud kolme tüüpi immigratsiooni, mis olid erinevatel perioodidel valdavad: võõrtöötajad (alates 1950ndatest kuni 1970ndateni), paigale jäänud võõrtöötajate perekonnad (1970ndatel) ning asüülitaotlejad (1990ndad).

1950-1960ndatel oli Euroopas suur vajadus tööjõu järele, et ehitada üles sõjajärgne majan-dus. Tööjõu leidmist kohapeal takistasid mitmed asjaolud: beebibuum vähendas naiste töö-hõivet, haridus- ja pensionisüsteemide arengu tõttu hakkasid inimesed sisenema tööturule senisest hiljem ning lahkuma sealt varem, lisatööjõu asemel tehnoloogia arengusse panus-tamist peeti sageli liiga riskantseks jms. Seetõttu löid mitmed Euroopa riigid n-ö külalistööta-jate programmid, et leida vajalikke töökäsi, eelkõige tööstusesse. Eeldati, et külalistöötajad on ajutised – neid saab värvata tööpuuduse perioodil ning saata tagasi koju, kui tööpuudus kahaneb.

Enamik võõrtöötajaid nii ka tegi, minnes pärast mõneaastast töötamist kodumaale tagasi. Näiteks aastatel 1960–1973 naasis 75 protsenti Saksamaa 18,5 miljonist võõrtöötajast pärit-oluriiki.¹ Kuid isegi ülejäänud 25 protsenti, kes Saksamaale jäid, kujutasid endast ootamatult suurt hulka välismaalasi, kelle püsiva paigalejäämisega ei oldud arvestatud. Paljudele järg-nesid Saksamaale ka perekonnad. Üheks põhjuseks, miks kodumaale ei naastud, olid eba-realistlikud ootused palga suhtes. Nimelt avastati alles kohapeal, et teenitavast sissetulekust kulub suur osa elamiskuludeks ning ei ole võimalik koguda varandust, millest kodumaale tagasi jõudes rahulikult elada. Samuti julgustasid jääma tööandjad, kelle jaoks töötajate roteerumine (nagu algne plaan ette nägi) oleks tähendanud pidevat uute töötajate värbamist ja koolitamist, millest tööandjad ei olnud huvitatud. Paigale jääma sundis ka tööturu olukorra halvenemine sisserännanute kodumaal.

¹ Martin jt (2006, lk 87).

Külastöötajate programmi juurutanud Euroopa riigid said sellest kogemusest mitu õppetundi. Martin jt² on toonud välja järgmised:

- programmid kalduvad oma eesmärgist kõrvale ja tekitavad sõltuvuse, seega kujunevad nad suuremahulisemaks ja pikemaajaliseks kui algselt planeeritud;
- reeglistikud, mis ei ole kooskõlas tööandjate ja töötajate majanduslike motivatsiooniteguritega, satuvad tugeva surve alla ning tõenäoliselt neid kohandatakse. Nii on keeruline seada ja järgida rotatsiooni ja tagasipöördumisega seotud reegleid ning samal ajal tagada võõrtöötajate inimõigusi;
- lähteriigi elanike väljarändesoovi ei ole võimalik kontrollida ega rännet vähendada, kui enam võõrtöötajaid ei soovita; võrgustike tekkides võib see pigem kasvada;
- programmid võivad pingestada riikidevahelisi suhteid.

EESTI KOGEMUS

Samasugune areng leidis aset ka Eestis, kuhu tuli suur hulk töötajaid teistest Nõukogude Liidu riikidest. Esimestel Teise maailmasõja järgsetel aastatel saabus umbes 45 000 inimest aastas. Edaspidi sisseändajate hulk järk-järgult vähenes, kuid rändevoog kestis 1980ndateni. Aja jooksul muutus sisseändajate haridustaust: esialgu tulid pigem madala haridustasemega inimesed, kuid alates 1970ndatest tõusis oluliselt kõrgharitude osakaal. See oli tingitud üldisest rahvastiku haridustaseme tõusust ja ka tööjõuvajadusest (1950-1960ndatel oli vaja nii liht- kui ka oskustöötajaid, edaspidi aga vajaduse lihttöötajate järele vähenes).³

Nii nagu Lääne-Euroopas, suurenes ka Eestis aja jooksul pererände osatähtsus. Kui 1940-1950ndatel suunas sisseännet peamiselt keskvalitsus, siis 1960ndatel tuldi riiki peamiselt Eestisse rajatud tööstusettevõtete initsiatiivil, kellel oli võimalus võõrtöötajaid mitmesuguste sooduspakkumistega (nt eluasemega) siia meelitada.⁴ Seega on ka meil varasem kogemus, mida tuleks tänasel päeval sisseändereegleid kehtestades arvesse võtta.

Nõukogudeaegse töörande põhjuste hulgas oli nii majanduslikke kui ka rahvastikupoliitilisi kaalutlusi, kuid ülekaalus olid viimased. Liidulises alluvuses toiminud Tartu Kontrollaparatuuri Tehase⁵ näitel saab öelda, et ühelt poolt oli tootmisprotsessi käiguhoidmiseks vaja spetsialiste, keda koolitati vaid tollastes Moskva ja Leningradi koolides. Teisalt oli rida tegevusi ja asjaolusid, mis otseselt ettevõtte majandustegevusest põhjustatud polnud, aga soodustasid sisseännet:

² Samas (lk 93–94).

³ Kulu (2003, lk 40–42, 46).

⁴ Samas.

⁵ Nõukogude Liidu kaitseministeeriumi alluvuses olnud salajane sõjatehas.

- töökeeleks oli vene keel;
- juhtkond ja ka keskastme juhid olid peaaegu eranditult vene keelt kõnelejad;
- tööle võeti sõjaväepensionäre;
- soodustati migrantide perede elama ja tööle tulekut Eestisse;
- kaugpõhjas rasketes oludes töötanud ja eripensionile saanud töölised said sooduselamispinna Nõukogude Liidu äärealadel.

Selle asemel, et otsida töölisi vabadele ametikohtadele, loodi lisanduvale venekeelsele elanikkonnale sageli ametikohti juurde.⁶

Rahvastikupoliitilist varjukülge osati nõukogudeaegses töörrandes selgelt näha ja kirjeldada juba enne vabariigi taasiseseisvumist. Jaan Rebane kirjeldas juba 1988. aastal Eesti Kommunistis immigratsioonipumba mudelit. Rebase väitel olid tootmise laiendamiseks tõeliselt vajaliku tööjõu sissetoomise kõrval mitmed ettevõtted pumpadena suurendanud immigratsiooni. Suutmata endale luua püsivat töötajate kontingenti, võtsid need pidevalt juurde inimesi, kes esmajoones olid huvitatud uue ja parema elupaiga leidmisest. Autori sõnul olid liidulises alluvuses olevatel ettevõtetel sageli suured sotsiaalse arengu ressursid ja ehitusvõimsus, mille arvel loodi ühele osale uuselanikest põliselanikega võrreldes eelistingimused elamispinna saamisel.⁷

POLIITIKASUUNAD EUROOPA LIIDUS

Kui kunagiste külalisttöötajate programmide kaudu liikusid Euroopas pigem madala kvalifikatsiooniga töötajad, kelle puhul osutuks probleemiks see, et osa neist jäi paigale, siis hiljem on sisserändeskeemides rohkem hakatud arvestama võimalusega, et sisserändajad ei pruugi koju tagasi pöörduda. See on muutunud ka teatud määral soovitatavaks, kuna demograafilised arengusuundumused viivad Euroopa riikide tööturu, heaolusüsteemid ja riigirahanduse raskustesse ning sisseränne oleks üks võimalik lahendus olukorra leevendamiseks.

Aja jooksul on muutunud järjest tugevamaks õigusraamistik, mis kaitseb välismaalaste ja võõrtöötajate õigusi ning seega ei ole enam nii lihtne rakendada skeeme, milles tagasipöördumise kohustus on üks põhielemente. Lisaks inim- ja põhiõigustele peavad riigid arvestama oma maine ning rahvusvaheliste suhetega. Nii on hakatud rohkem kasutama skeeme, mille kaudu valitakse sisserändajaid mitte ainult tööturu hetkevajadusi silmas pidades, vaid ka pikemale perspektiivile mõeldes, eelistades seega kõrgemalt kvalifitseeritud inimesi. Muutunud on ka majandusstruktuur, mis viitab samuti vajadusele kõrge kvalifikatsiooniga töötajate järele.

⁶ Vertmann (1999, lk 3–4).

⁷ Rebane (1988, lk 19–20.)

Selge mandaat Euroopa Liidu tasandil migratsiooniküsimustes ühtset poliitikat arendada anti esimest korda Euroopa Liidu Nõukogu Tampere tippkohtumisel 1999. aastal.⁸

2000. aastal avaldas Euroopa Komisjon teatise ühenduse immigratsioonipoliitika teemal. Selles tõdeti, et immigratsioonil on oluline roll Euroopa Liidu majandusarengus ning Lissaboni strateegia eesmärkide saavutamisel. Seega võeti senise julgeolekukeskse lähenemise asemel laiem suund ning teadvustati, et migratsioon on tugevalt seotud majandus-, tööturu- ja sotsiaalpoliitikaga. Samuti märgiti teatises, et ranged sisserändereeglid ei õigusta end enam ning välistöötajatele tuleb luua soodsamad tingimused Euroopa Liitu saabumiseks⁹.

2004. aastal võttis Euroopa Liidu Nõukogu vastu Haagi Programmi aastateks 2005–2009. Üks selle kümnest prioriteedist oli ELi tasandil tasakaalustatud lähenemise leidmine sisserände juhtimises. Teadvustati, et kuna ELi territooriumil kehtib vaba liikumine ning seetõttu võib ühe liikmesriigi migratsioonipoliitika oluliselt mõjutada ka teisi ja nende tööturge, peaksid riigid lähtuma sarnastest põhimõtetest sisserändereeglite (nt sisserände kriteeriumide, menetlusreeglite ja sisserändajate õiguste) kehtestamisel. Seejuures rõhutatakse, et õigus otsustada selle üle, kui palju sisserändajaid riiki lubada, jääb igale liikmesriigile alles.

2005. aasta jaanuaris koostas Euroopa Komisjon rohelise raamatu Euroopa Liidu läheneemisest majandusliku rände juhtimisele ning selle alusel poliitikakava aastani 2009 ELi ühtse seadusliku rände poliitika arendamiseks. Kava toob välja neli tegevussuunda:

1. õiguslik raamistik – tööjõu sisserände raamdirektiivi ja nelja eridirektiivi väljatöötamine;
2. migratsioonialase info vahetamine liikmesriikide vahel;
3. poliitikameetmed ja rahalised vahendid majandusmigrantide ja nende pereliikmete integreerumiseks vastuvõtvasse ühiskonda;
4. meetmed migratsioonivoogude efektiivsemaks juhtimiseks koostöös päritoluriikidega.¹⁰

ÕIGUSLIK RAAMISTIK

Raamdirektiivi eesmärk on tagada ühtlased õigused kõigile töötamise eesmärgil Euroopa Liitu saabunutele. Ühtlasi plaanitakse selle direktiiviga lihtsustada menetlusprotseduure ning luua raamistik elamis- ja töötamisõiguse andmiseks ühe menetlusega ning ühe dokumendina.

⁸ Vt Tampere tippkohtumisel tehtud järeldusi http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm#union.

⁹ Komisjoni 22. novembri 2000. aasta teatis „Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on a Community immigration policy”, COM(2000) 757 final”.

¹⁰ Komisjoni 21. detsembri 2005. aasta teatis poliitikakava seadusliku rände kohta (KOM(2005) 669 lõplik).

Mainitud neli eridirektiivi puudutavad järgnevaid valdkondi: kõrgelt kvalifitseeritud töötajate vastuvõtu- ja elamistingimused; hooajatöötajate vastuvõtu- ja elamistingimused; ettevõttesiseste lähetatud töötajate vastuvõtu-, viibimis- ja elamistingimused ning tasustatud praktikantide vastuvõtu- ja elamistingimused. Kaks viimast töötajate gruppi pole Eesti tööturu seisukohast nii olulised ning need eelnõud on ka alles ettevalmistamisel. Kaks esimest direktiivi mõjutavad meid aga kindlasti laiemalt. Paljude liikmesriikide tööturgudel tuntakse puudust just kvalifitseeritud töötajatest ning mitmel riigil (eelkõige Lõuna-Euroopas) on suur vajadus ka hooajatöötajate järele.

Kõige kauem on praeguseks tegeletud kõrgelt kvalifitseeritud töötajate direktiiviga. Euroopa Komisjoni välja töötatud eelnõu lähtekohaks on vajadus kõrgelt kvalifitseeritud töötajate järele kogu ELis ning seega on reeglilik püüdnud välja töötada selliselt, et see oleks vajalikele inimestele atraktiivne. Kõrgelt kvalifitseeritud töötajatele antavat elamis- ja tööloa nimetatakse siniseks kaardiks ning selle omanikele on ette nähtud tavalise elamis- ja tööloa omanikest soodsamad võimalused ühest liikmesriigist teise liikumisel, aga ka muudes aspektides.¹¹

Kui üldiselt valitseb liikmesriikide vahel enamasti üksmeel, et just kõrgelt kvalifitseeritud töötajate sisserännet peaks soodustama (ka Eesti viimase aja sisserändepoliitikas on aluseks võetud kõrgelt kvalifitseeritud välistöötajad), siis küsimus, keda pidada kõrgelt kvalifitseeritud töötajaks, tekitab lahkelsid. Rahvusvaheliselt ei ole ühest määratlust kokku lepitud. Näiteks OECD on soovitanud kasutada *Canberra Manual*'is¹² kokku lepitud definitsiooni tehnoloogia ja teadussektori töötajate kohta: need on töötajad, kellel on kolmanda taseme haridus (kõrgharidus) tehnoloogia või loodusteaduste alal ja/või kes on töötanud vastavat haridust eeldaval ametikohal, isegi kui neil ametlikult sellist haridust ei ole.¹³

Euroopa Liidu kõrgelt kvalifitseeritud töötajate direktiivi eelnõu võtab aluseks töökoha nõuded. Kõrgelt kvalifitseeritud töötaja määratletakse töö järgi, mida ta liikmesriiki tegema tuleb. See peab olema töö, mille tegemiseks on vaja kõrgharidust või sellega samaväärset töökogumust¹⁴ (seega sisuliselt sarnane ülalmainitud OECD käsitlusega). On selge, et selline

¹¹ Komisjoni 23. oktoobri 2007. aasta ettepanek kehtestada nõukogu direktiiv kolmandate riikide kodanike kõrget kvalifikatsiooni nõudva töö eesmärgil liikmesriiki sisenemise ja seal elamise tingimuste kohta (KOM(2007) 637 lõplik).

¹² 1995. aastal OECD avaldatud käsiraamat tehnoloogia ja teadussektori inimressursi arvestamise ja analüüsi kohta. Nimetatud definitsioon pakuti välja eelkõige statistika kogumise kontekstis, mitte niivõrd poliitikaavasis silmas pidades.

¹³ OECD (2002, lk 2).

¹⁴ Komisjoni 23. oktoobri 2007. aasta ettepanek kehtestada nõukogu direktiiv kolmandate riikide kodanike kõrget kvalifikatsiooni nõudva töö eesmärgil liikmesriiki sisenemise ja seal elamise tingimuste kohta (KOM(2007) 637 lõplik).

definiitsioon tekitab aga hulga praktilisi probleeme töökoha nõuete määratlemisest (kas seda peaks tegema vaid tööandja või ka mõni riigiasutus?) kuni inimese hariduse ja töökogemuse hindamiseni. Kui kõrghariduse tunnustamine on mingil määral ka rahvusvaheliselt reguleeritud ja seetõttu lihtsamini teostatav, siis töökogemuse piisavaks tunnustamise alused on ebaselgemad ning võivad muuta skeemi, mille eesmärk on protseduure lihtsustada, senisest hoopis keerulisemaks. Neis ja paljudes teistes küsimustes ei ole aga veel kaugeltki üksmeelt saavutatud ning konsensuse otsimine liikmesriikide seas jätkub ilmselt veel mõnda aega.

Lisaks plaanitavatele direktiividele välistöötajate osas tasub tähelepanu pöörata kavandavate ringlusrände (kasutatakse ka mõistet *korduvrände*, i.k *circular migration*) skeemidele koostöös kolmandate riikidega.¹⁵ Ringlusrände kontseptsioon põhineb eeldusel, et ajutiselt teistes riikides töötamine võib olla kasulik nii töötajale, sihtriigile kui ka päritoluriigile. Seega on püütud skeemi muuta paindlikumaks ning lubada teatud määral edasi-tagasi liikumist päritolu- ja sihtriigi vahel. Nii säiliks kontaktid, suureneks tagasipöördumise tõenäosus ning välditaks liigset ajude ära voolu kolmandatest riikidest. Vähemalt esialgu plaanitakse ringlusrände võimalusi katsetada riikidevaheliste lepingute (st ELi riigi ja kolmanda riigi) alusel, mitte üldise õigusraamistikuna. Nagu eespool räägitud, on üritatud ajutisi võõrtöötajate skeeme luua varemgi ning tagajärjed on olnud märksa mitmetahulisemad kui osati oodata. Seetõttu peaks varasemaid kogemusi uute skeemide loomisel kindlasti arvesse võtma.

SEONDUVAD TEEMAD

Kuna migratsioon on kompleksne nähtus ning selle mõju ühiskonnale võib olla väga mitmetahuline, ei tohiks migratsioonipoliitika piirduda vaid immigrantide sisseerändetingimuste ja nende hulga reguleerimisega, vaid tegeleda tuleb ka muude seonduvate teemadega.

Et ära hoida ühiskonnas eraldiseisvate gruppide ning nendevaheliste pingete tekkimist, tuleb tähelepanu pöörata integratsioonimeetetele. Üks põhjus, miks eelmise sajandi keskel saabunud ja Euroopasse jäänud külalisttöötajad ning nende järeltulijad on sotsiaalmajanduslikult üldiselt nõrgemal positsioonil kui põlisrahvastik, on puudulik tähelepanu nende kaasamisele ühiskonda. Ka lühemaajaliste võõrtöötajate puhul on vaja pakkuda infot ja tuge uues keskkonnas orienteerumiseks, õiguste ja kohustuste mõistmiseks ja muuks. Pikemaajaliste sisseerändajate puhul on sellised meetmed eriti olulised. Integratsioonimeetmed on loomulikult tähtsad ka selliste sisseerändajate puhul, kes on saabunud teisel eesmärgil (nt pereliikmena

¹⁵ Vt komisjoni 16. mai 2007. aasta teatis Euroopa Liidu ja kolmandate riikide korduvrände ja liikuvuspartnerluse kohta (KOM(2007) 248 lõplik).

või varjupaigataotlejana), et rakendada nende võimekus tööturul, vähendades ehk seega vajadust otsida töötajaid välismaalt.

Kogemused on näidanud, et koduriigist eemal töötavad inimesed on lihtsamini ärakasutatavad ning haavatavad kuritarvitamisele, mistõttu on rahvusvahelised organisatsioonid, näiteks ÜRO ja Rahvusvaheline Tööorganisatsioon (ILO), kehtestanud standardeid võõrtöötajate kaitseks. Peamine põhimõte neis dokumentides on, et võõrtöötajaid tuleb kohelda võrdset kohalike töötajatega. See tähendab vajadust kontrollida töötingimusi.

Sisserände lihtsustamisega paralleelselt tuleb tegeleda ka võitlusega illegaalse immigratsiooni (sh inimkaubanduse) vastu. Euroopa Liit on välja töötamas ka direktiivi illegaalseid immigrante tööle võtvate tööandjate karistamise kohta, et senisest tõhusamalt illegaalset töötamist ära hoida. Arutelud võimalike sanktsioonide teemal ulatuvad muu hulgas kriminaalkaristusteni. Inimkaubanduse takistamiseks on vaja efektiivset infovahetust liikmesriikide vahel.

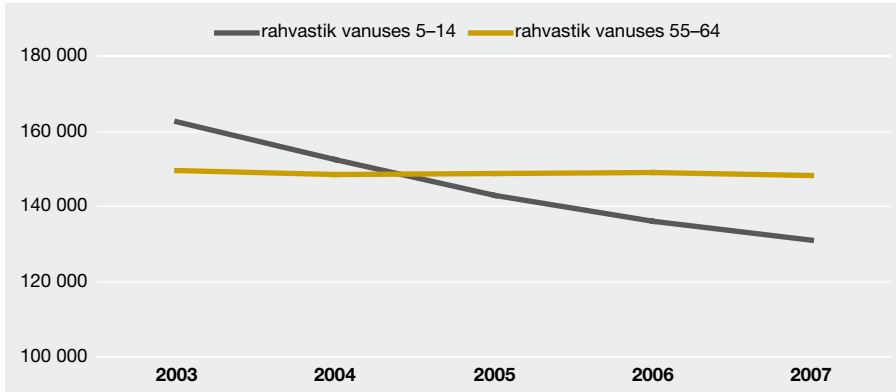
Omaette teema on koostöö kolmandate riikidega (päritoluriikidega) ning eetilised kaalutlused. Martin jt¹⁶ on kirjeldanud mitut tüüpi meetmeid, mille abil vähendada migratsioonist tingitud ebavõrdsuse säilimist ja süvenemist. Näiteks võivad päritoluriigid säilitada kontakti inimestega, kes on läinud välismaale tööle; sihtriigid võivad kompenseerida päritoluriikidele kaotatud inimkapitali (nt võõrtöötajate arvu ja nende sissetulekutega seotud koefitsiendi kaudu või üldise arenguabina); samuti võib toetada päritoluriikide haridussüsteemi. Seni on selleteemalised arutelud jäänud peamiselt deklaratiivseks, kuid plaanitavad ringlusrändeplangud võimaldavad ehk tulevikus need ka teoks teha.

Kõigi nende küsimuste vahel tasakaalu leidmine ei ole kahtlemata lihtne ülesanne ja seega on kaasaegse migratsioonipoliitika kujundamine tõsine väljakutse.

HILJUTINE ARENG EESTIS

Välistöötajate teema on viimaste aastate jooksul peaaegu katkematult avalikkuse tähelepanu all olnud. Põhjus peitub demograafilises surves tööturule (vt joonis 1), mida on võimendanud nii hoogne majanduskasv kui ka Eesti töötajate siirdumine välismaale. On fakt, et praeguses Euroopa Liidus on Eesti tööjõu doonorriik. Kas ja kunas võiks olukord muutuda, pole teada. Samuti mõju, mida võib avaldada uute riikide liitumine ühendusega.

¹⁶ Martin jt (2006, lk 123).

Joonis 1. Demograafiline tööturusurve

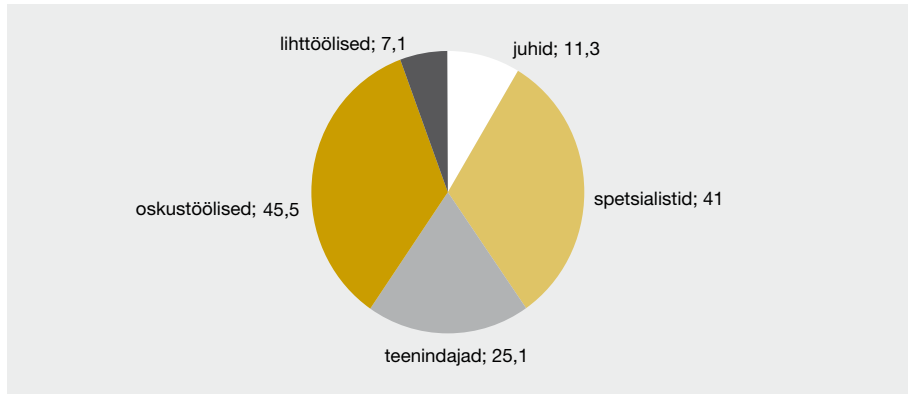
Teine küsimus on olemasoleva töötajaskonna kvalifikatsioonis – kuivõrd see vastab majanduses vajaminevale. Probleemiga on enim silmitsi töötleva tööstuse ettevõtjad, sest neil on tööjõu puudujääk suurim. Vastuoluliste emotsioonide pinnalt on välistöötajaid ajakirjanduses võrreldud barbarite ja Trooja hobusega¹⁷. Kirglikud arutelud meedias ja enamlevinud väärtushinnangud, mille põhjused on usutavasti ajaloolised, on seni säilitanud ettevaatliku töörande poliitika.

Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi korraldamisel alustati 2006. aasta lõpus välistööjõu teemal arutelu. Töögrupp kogunesid asjakohaste riigiasutuste ja sotsiaalpartnerite esindajad. 2008. aasta kevadel Riigikogus heaks kiidetud välismaalaste seaduse muudatuste põhimõtted ongi nende ühislooming. Tänu sellele pole poliitiliselt tundlik teema pärast otsuse langetamist suurt vastumeelsust ühiskonnas tekitanud, kuid sellel on arvatavasti teisi põhjuseid peale konsensusliku poliitika kujundamise.

Esiteks on jätkuvalt tagasihoidlik sisseände piirarv, mis tõusis küll kahekordseks¹⁸, aga on siiski vaid umbes 1300 inimest aastas. Teiseks pandi tööandjale kohustus maksta välismaalasele Eesti keskmisest umbes veerandi võrra kõrgemat palka ja selliselt välistati odava tööjõu sissevool. Arusaadavalt tekitab ka välismaalase kõrge palk inimestes kuigivõrd paha-

¹⁷ Vt nt Eerik-Niiles Kross Eesti Päevalehes või Kersti Kaljulaid Postimehes (vastavalt <http://www.epl.ee/artikkel/359162> ja <http://www.hip.ee/290107/esileht/ak/238968.php>).

¹⁸ Vastavalt välismaalaste seaduse 14. juunil k. a jõustuvale redaktsioonile tõuseb sisseände piirarv 0,05-lt protsendilt 0,1 protsendini elanikkonnast aastas. Sealjuures kaob võimalus tulla siseministri loal Eestisse väljaspool piirarvu.

Joonis 2. Tööjõuvajadus aastani 2014 (tuhat inimest)

meelt, aga see pole üldlevinud. Nii võime paradoksaalselt jõuda olukorda, kus musta töö peab ära tegema kohalik töötaja. Sotsiaalprobleemide vältimiseks nähakse välismaalase puhul eelkõige vahendit töötaja piisavas sissetulekus, mitte riiklikes toetusmehhanismides. Selline lähenemine vastab üldjoontes Eesti heaolumudelile: riik panustab eelkõige tasuvatesse töökohtadesse ja alles seejärel sotsiaalabile.

Majanduses on lähiaastatel tarvis täita kümnete tuhandete kaupa oskustööliste ja spetsialistide ametikohti (vt joonis 2). Palgakriteeriumi järgi on just selle taseme töötajaid siia paslik kutsuma, kuid piirarvu tõttu saab välismaalastega rahuldada vaid väikse osa tööjõuvajadusest.

Lisaks tuleb osa töökohti näiteks teenindussektoris lähtuvalt keeleoskuse nõudest igal juhul täita kohalike töötajatega. Kui majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi prognoosi järgi on vaja aastas keskmiselt täita 16 000 vaba töökohta, siis välistöötajate osa saab olla napp kümnendik. Olenemata sellest, kas migratsioon on ulatuslik või mitte, saab töörande poliitika edu kriteeriumiks olla kokkuvõttes vaid välistöötajate kasutamise ajutine iseloom. Pikemas perspektiivis pole häid alternatiive iibe ja teadmiste-oskuste-arusaamise tõusule. Eestil on ses osas tarvis õppida pikemalt tööjõudu importinud Euroopa riikidelt, et mitte korrata nende mõõdalaskmisi. Töölubade pikendamise praktika on alles välja kujunenemata, kuid sellest saab rändeküsimuste sõlmpunkt. Õnneks kehtib migrantide puhul raudne loogika: inimesed on nõus Eestisse tulema kehvema elujärgjega riikidest ja samamoodi on neil põhjus siin teenitud palk ära kulutada kodumaal, kus selle ostujõud on suurem. Sama kehtib loomulikult ka Eestist välismaale siirdujate kohta. Ideaalstsenaariumi järgi tähendab välistöötajad muu hulgas rohkem maksutulu ja vähem maksude eest pakutava sotsiaalabi tarbimist.

KOKKUVÕTE

Rahvusvahelist kogemust välistööjõu kasutamise kohta on küllaga. Osa sellest on ajatu: näiteks tuleb arvestada töötajate ja tööandjate pragmaatilise käitumisega, mis ei pruugi olla kooskõlas riigi huvidega. Julgelt võib juba praegu öelda, et odava tööjõu impordi viga Eestis ei korrata. Lähiaastad peavad muu hulgas näitama, kas kujutus välistööjõust kui ajutisest lahendusest saab reaalsuseks. Pole sugugi võimatu, et Eestis rakendatav palgapiirangu skeem võiks rakenduda ka üleeuroopaliselt: meie seadustik, kuigi mitte ainulaadne, võib kujuneda teistele maadele eeskujuks. Kvalifitseeritud tööjõu puudus on igal juhul kõigi eurolliidu liikmete mure ning tööjõu ränne hõlmab küsimuste ringi, mis ulatub tööturust kaugemale.

KASUTATUD KIRJANDUS

Diez Guardia, N., Pichelmann, K. (2006). Labour Migration Patterns in Europe: Recent Trends, Future Challenges. European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Economic Papers, nr 256 (september).

Kulu, H. (2003). Post-war immigration to Estonia: a comparative perspective. In: Ohliger, R., Schönwälder, K., Triadafilopoulos, T. (Eds.): *European encounters: migrants, migration, and European societies since 1945*. Aldershot [et al.]: Ashgate, lk 38–52.

Martin, Ph., Abella, M., Kuptsch, Ch. (2006). Managing Labour Migration in the Twenty-first Century.

OECD (2002). International Mobility of the Highly Skilled. Policy Brief.

Rebane, J. (1988). Rahvusprotsesside põhijooni ENSVs. Eesti Kommunist, nr 6.

Vertmann, T-S. (1999). Tartu Kontrollaparatuuri tehas – osa Nõukogude režiimist. Tartu Ülikool.

ÜKS AASTA EUROT – SLOVEENIA MAJANDUSE ÜLEVAADE¹

Velimir Bole

EESSÕNA

Aastaks 2004, kui Sloveenia sai ELi liikmeks ja ühines vahetuskursimehhanismiga ERM2, oli euro kasutuselevõtuks vajalike majandusnäitajate juhtimine poliitikute kontrolli all. Tegelikult olid Sloveenia inflatsioonitase, võlakoormus, intressimäär ja eelarvepuudujääk juba varem Maastrichti kriteeriumide täitmiseks vajalikul tasemel². Seega tuli Sloveenia ERM2 liikmeks oleku ajal ainsana täiendavalt kontrollida poliitikute (ja majanduse) suutlikkust hoida vahetuskursi ettemääratud vahemikus.

Euroalaga liitumise protsessis toimusid kõige silmapaistvamad muutused juba ERM2 ettevalmistavas faasis.

ERM2-ga ühinemine tõi kaasa kolm olulist muutust finantsvahenduse sektoris. Kuna katteta intressipariteedi sulgemiseks ei kasutatud enam vahetuskursi, hakkasid Sloveenia tolari intressimäärad muidu võrdsete instrumentide puhul välismaiste intressimääradega (riskipreemia suhtes kohandatud) ühtlustuma ehk langema. See põhjustas laenumahu kiire kasvu ja hoiuste vähenemise, kuna majapidamised ning kaupu ja mittefinantsteenuseid pakkuvad ettevõtted hakkasid oma portfelle ja tegevust ümber struktureerima. Selle tulemusena kasvasid märkimisväärselt portfelliinvesteeringute netoväljavool ja jooksevkonto puudujääk; lõhe likvideeriti pankade netovälislaenude hoogsa kasvu abil.

Realsektoris on märkimist väärt kaks ERM2 perioodil toimunud muutust – majandusaktiivsuse kasv ja maksusüsteemi reformimine. Majandusaktiivsuse taga oli ekspordinõudlus (ELi ja maailma majanduskasv) ja kodumaised investeeringud, millesse andsid olulise panuse valitsussektori investeeringud (eelkõige teede ehitusse). Maksusüsteemi reformimise tulemuseks oli tulumaksud ja palgafondi maksudelt saadava tulu ulatuslik vähenemine ning vastav maksusoodustus majapidamiste ja ärisektori jaoks. Mis puudutab Maastrichti kriteeriume, siis nende täitmist kajastavad majandusnäitajad ei halvenenud ERM2 perioodil kuigivõrd.

Pärast euroalaga liitumist hakkab riigi eelarvepoliitika vastutama ka majandusstabiilsuse eest. Seetõttu tuleks eelarvepoliitika eesmäärke ja rakendamist enne euroalaga liitumist muuta, eriti arvestades esialgseid ebasoodsaid eelarvetingimusi³. Sellest hoolimata ei võtnud Sloveenia mingeid erimeetmeid, et oma eelarvepoliitikat uue ülesande täitmiseks kohendada. Ainus muutus eelarvepoliitikas oli ülalmainitud maksude kärpimise reform.

¹ Käesoleva dokumendi uuendatud ja lühendatud redaktsioon avaldati Gospodarska Gibanja 2008. aasta jaanuari väljaandes (sloveeni keeles).

² Vt nt Bole ja Mramor (2006).

³ Vt Bole (2006).

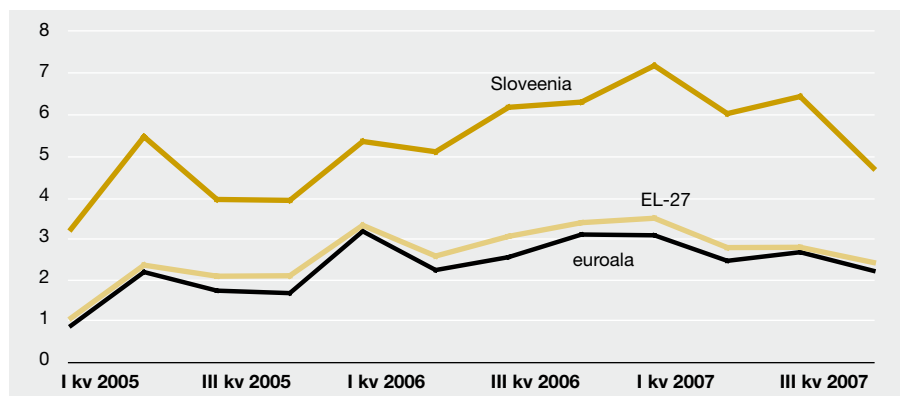
Sloveenia liitus euroalaga 2007. aasta jaanuaris. Käesolevas ülevaates on toodud Sloveenia olulisemate majandussektorite näitajad euro käibeloleku esimesel aastal. Erilist tähelepanu on pööratud euro kasutuselevõtuga seotud võimalikele mõjudele.

1. MAJANDUSAKTIIVSUS JA NÕUDLUSE STRUKTUUR

SKP kasv. Lisaks 2006. aasta niigi kiirele kasvutempole suurendas tugev sisenõudlus 2007. aastal majandusaktiivsust veelgi. Joonisel 1 on kujutatud Sloveenia, euroala ja ELi majanduse aastakasv.

Nagu näha, on Sloveenia majanduskasv kiirenud peaaegu takistamatult alates 2005. aasta keskpaigast. Majandusaktiivsus on tõusnud ka euroala ja Euroopa Liiduga võrreldes. Kui majanduskasvu suhteline kiirenemise jätkuks 2007. aasta tasemel, jõuaks Sloveenia SKP elaniku kohta (ostujõu pariteedi alusel) ELi keskmisele tasemele vähem kui kolme aastaga ja euroala keskmisele tasemele kõigest veidi rohkem kui kuue aastaga.

Lõppnõudluse kasvu komponendid. Kui majandusaktiivsus oli väga kõrge nii 2006. kui ka 2007. aastal, siis kasvu mootoriks oleva nõudluse kasvu komponendid olid neil aastail väga erinevad. 2006. aastal olid nõudluse kasvu komponendid Sloveenias samasugused nagu euroalal, samas kui 2007. aastal oli Sloveenia ja euroala nõudlusstruktuuris suuri erinevusi.

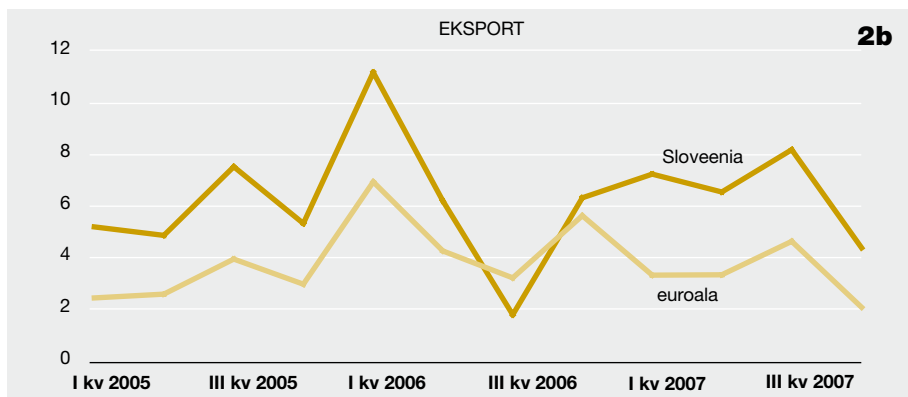
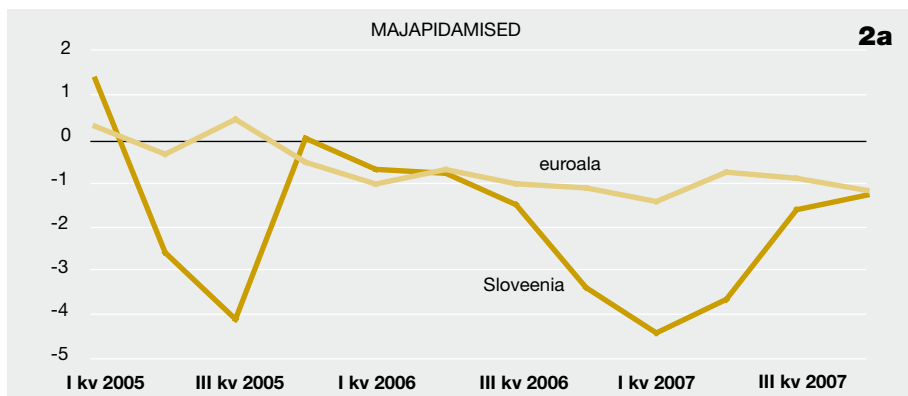
Joonis 1. Majanduskasv (% SKPst aasta arvestuses)

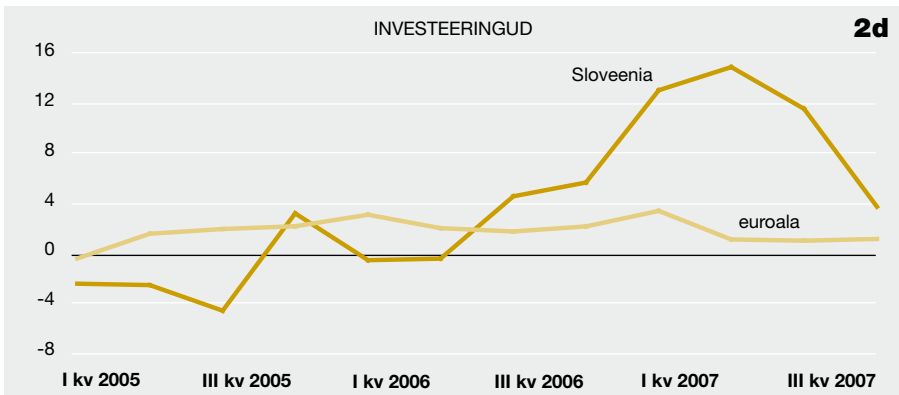
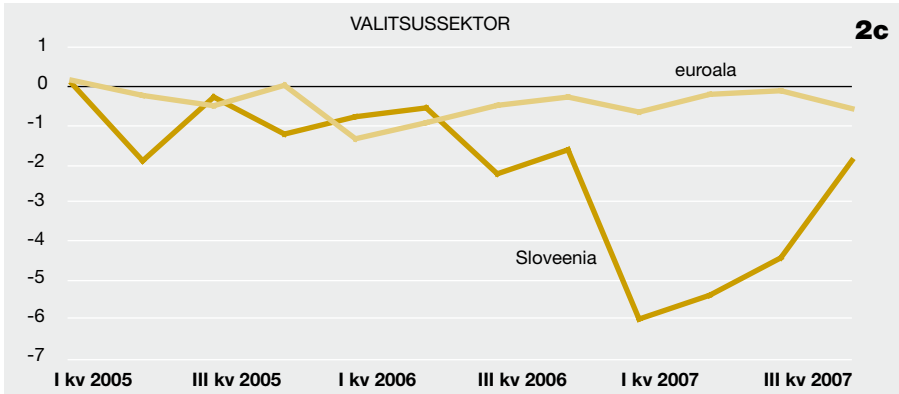
Allikas: Eurostat; autori arvutused

Joonisel 2 on näidatud lõppnõudluse komponentide suhteline reaalkasv SKP kasvu suhtes Sloveenias ja euroalal, võrreldes eelnevate perioodidega.

Reaalne ekspordinõudlus kasvas mõlemal aastal SKPst palju kiiremini, kuid oli juhtrollis ainult 2006. aastal. Investeeringukulud, mis kasvasid 2006. aastal SKPga ühes tempos, suurenesid 2007. aastal järsult ja ületasid sest peale SKP kasvu, kasvades aasta arvestuses rohkem kui 10 protsendipunkti võrra. Investeeringukulude kasvu kiirenemises oli oluline roll valitsussektori meetmetel.

Majapidamiste reaalsed kulud ja valitsussektori jooksvad kulud (kaupadele ja teenustele) kasvasid 2006. aastal SKP kasvust veidi vähem, kuid 2007. aastal löhe suurenes. Majapidamiste kulude puhul suurenes löhe aastaga 2,8 protsendipunkti ja valitsussektori jooksvate kulude

Joonis 2. Nõudluse kasv komponentide järgi (% SKPst)

Allikas: Eurostat; autori arvutused

puhul 4,4 protsendipunkti võrra. Aasta teises pooles kiirenes valitsussektori jooksvate kulude kasv märkimisväärselt, kuid vahe SKP kasvuga oli jätkuvalt suur.

Investeeringute hoogsa kiirenemise tulemusel Sloveenias toimus 2007. aastal majanduskasvu komponentides euroalaga võrreldes järsk muutus. Majandusaktiivsust toetas nii euroalal kui ka Sloveenias põhiliselt ekspordinõudlus, kuid vähem kui 2006. aastal. Sisenõudluse komponendid pidurdasid SKP kasvu nii euroalal kui ka Sloveenias. Seetõttu oli investeeringukulude aeglane suhteline kasv euroalal (umbes 1,6 pp aastas) ja väga kiire kasv Sloveenias (peaaegu 11 pp aastas) peamine erinevus Sloveenia ja euroala vahel, mis puudutab majanduskasvu soodustavaid tegureid.

Sektoriaalne kasv. Nõudluse struktuuri suure muutusega 2007. aastal kaasnesid loomulikult ka erinevused majandussektorite kasvus. Majandussektorite kasvukomponentide muutusi on kujutatud tabelis 1, kus on näidatud lisandväärtuse reaalkasv aastatel 2005–2007.

2006. aasta III kvartalis alanud investeeringukulude kasvu (absoluutne ja suhteline) kiirenemine hoogustas ehitussektoris lisandväärtuse niigi jõulist kasvu veelgi, nii et aastakasv oli 2007. aastal peaaegu 19%. Lõppnõudluse struktuuri muutus andis märgatava tõuke ka kaubandussektorile ja finantsvahendusele; mõlemad kasvasid 2007. aastal 2006. aastaga võrreldes peaaegu veerandi võrra. Teistes sektorites oli keskmine kasv 2007. aastal 2006. aasta omaga võrdne või sellest aeglasem.

Tabel 1. Lisandväärtuse reaalkasv tegevusalade järgi (%)

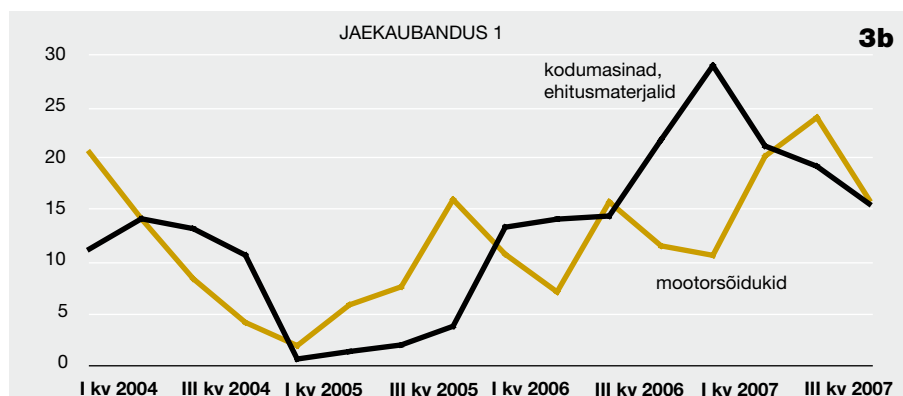
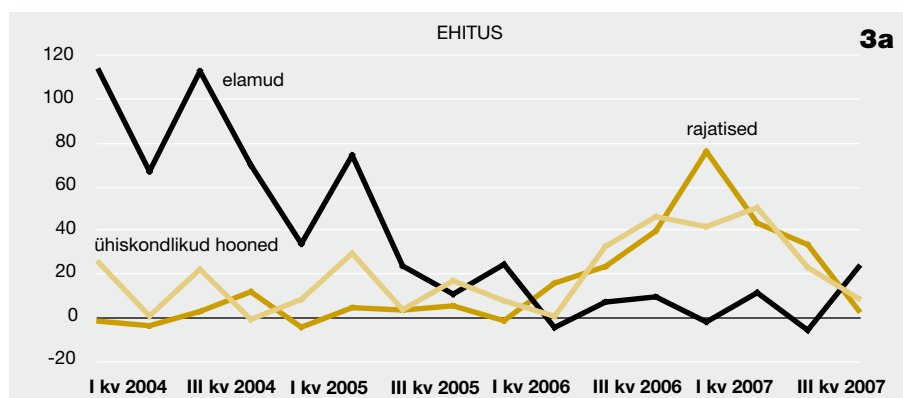
	2005	2006	2007
Põllumajandus, jahindus ja metsamajandus	-4,4	-3,8	-3,7
Kalandus	20,4	1,5	-4,6
Mäetööstus	0,4	7,5	-0,2
Töötlev tööstus	3,6	8,5	8,3
Elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus	5,7	5,7	3,5
Ehitus	4,9	15,2	18,7
Jae- ja hulgikaubandus; remont	4,5	6,1	7,6
Hotellid ja restoranid	1,2	2,9	2,4
Veondus, laondus ja side	6,1	9,4	6,2
Finantsvahendus	10,5	9,8	12,1
Kinnisvara, rentimine ja äritegevus	3,5	3,7	3,7

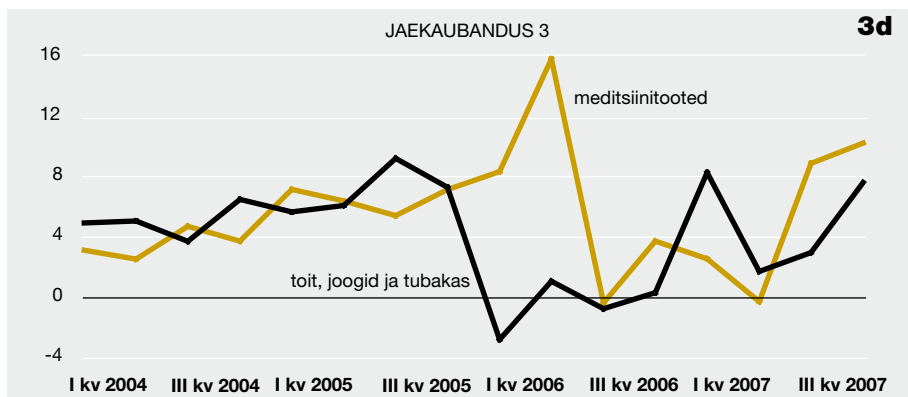
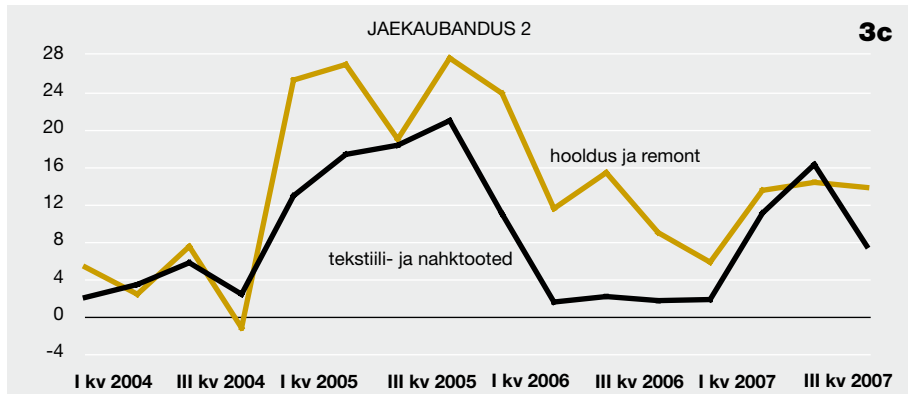
Allikas: Sloveenia statistikaamet; autori arvutused

Lõppnõudluse mõju ülekandumine (ostujõu kasv). Seoses suurenenud lõppnõudlusega tekib küsimus, milline oli ülekandemehhanism, mis põhjustas suuri suhtelisi muutusi majandussektorite vahel ja sellest tulenevaid erinevusi hinnasurve sektorite lõikes. Üks peamisi ostujõu muutusi on kujutatud joonisel 3, kus on näidatud ehitus- ja kaubandussektori käibe areng. Finantsvahenduse (eelkõige pankade vahendustegevuse) aktiivsust on käsitletud eraldi alapeatükis.

Ehituse ostujõudu (käivet) käsitletakse eraldi järgmiste kategooriate puhul: elamud, ühiskondlikud hooned ja rajatised. Kaubandussektori käive on jagatud kuude alamkategooriasse: toit, joogid ja tubakas; kosmeetika- ja meditsiinitooted; mootorsõidukid, nende remont ja hooldus; kodumasinad ja ehitusmaterjalid ning rõivad ja jalatsid.

Ehituse käibe muutused viitavad sellele, et nõudluse kasv hoogustus pärast 2006. aasta esimest poolt ja tipnes 2007. aasta I kvartalis. Suurima panuse kasvu andis mitteelamuehitus, eelkõige rajatiste ehitus (tee-ehitus kasvas iseäranis jõudsalt). Ajavahemikul 2006. aasta II kvartal kuni 2007. aasta III kvartalini oli rajatiste ehituse käibe kasv eelmise aasta sama perioodiga võrreldes pidevalt üle 20% ja ulatus aasta keskmisena üle 40%. Kuna rajatiste ehitus moodustas kõigist ehitustöödest umbes poole, panustas ainuüksi see 2006. aasta III kvartal kuni 2007. aasta IV kvartalini ehituse kogukäibe 30% keskmisse kasvu vähemalt 19 protsendipunktiga. Nagu jooniselt 3a nähtub, oli mitteelamuehituse käibe kasv sarnane rajatiste ehituse omaga, seda nii kasvu kiirenemise aja kui ka tempo poolest. Seepärast tugevdas see rajatiste ehitusest tingitud ülikiret ehituse käibe nominaalkasvu 2006. aasta III kvartalile järgnenud perioodil veelgi. 2007. aastal valitsussektori algatatud investeeringud panustasid ehitustööde

Joonis 3. Ostujõu aastakasv ehitussektoris ja jaekaubanduses (%)

Allikas: Sloveenia statistikaamet

kasvutempo kiirenemisse ilmselgelt kõige rohkem, kuna Darsi⁴ majandusaktiivsuse suurene- mine (0,53 protsendipunkti SKPst) koos valitsussektori investeeringukulude (sh ülekannete) kasvuga (0,35 protsendipunkti SKPst) moodustasid ehitussektori käibe kogukasvust umbes 40% (2,3 protsendipunkti SKPst)⁵.

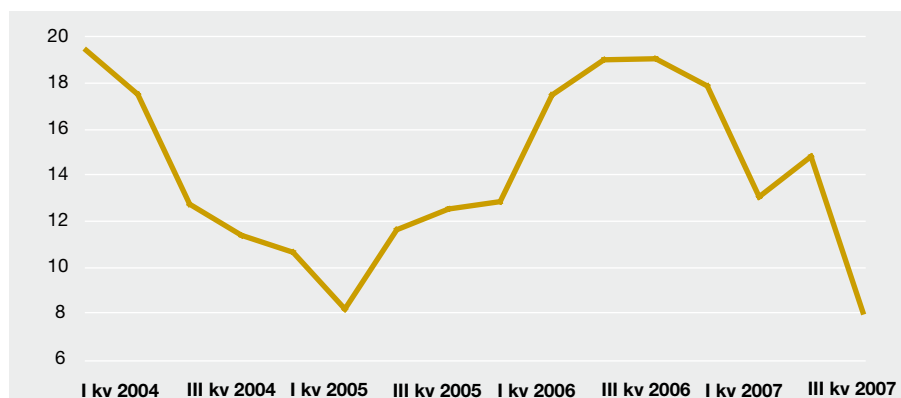
⁴ Sloveenia Vabariigi tee-ettevõtte. Ei sisaldu valitsussektori eelarvetasakaalus.

⁵ Vt DARS, Sloveenia rahandusministeeriumi bülletään ja statistikaamet (SURS).

Joonis 3a ei kinnita, nagu oleks 2006. aasta I kvartalist jätkunud eluasemelaenude kiire kasv aidanud oluliselt kaasa ehitussektori kasvule, kuna käibe nominaalkasv võrreldes eelnevate perioodidega on elamuehituses kõikunud tunduvalt allpool 10% taset. Eluasemeturu kasvu aeglustumisest annab tunnistust ka joonisel 4 esitatud eluasemehindade kõver. See, milliseid tehinguid ja tegevusi eluasemelaenude mahu jõuline kasv sel perioodil tegelikult ajendas, pole päris selge.

Ülejäänud kolm graafikut joonisel 3 näitavad ostujõu aastakasvu kaubandussektoris, kus aktiivsus samuti märkimisväärselt suurenes 2007. aastal. Nagu eespool öeldud, on kaubandussektori käibe areng esitatud kuues alamkategorias. Kaubandusteenuste nõudluse areng erines eri alamkategoriates oluliselt. 2007. aastal aset leidnud suured muudatused lõpptarbimises hoogustasid eelkõige ehitusmaterjalide ja kodumasinade müüki, aga ka kauplemist mootorsõidukitega. Ehitusmaterjalide ja kodumasinatega kauplemise käive saavutas rekordtaseme 2007. aasta I kvartalis, kui aastakasv oli üle 28%. Ehitussektori graafiku kõverate ja kaubandussektori graafiku kodumasinade kõvera võrdlus näitab, et eluasemelaenude mahu kiire kasv 2007. aastal võis suurendada viimistlustööde hulka ja kodutarvete ostmist.

Rõiva- ja jalatsikaubanduse ning mootorsõidukite remondi- ja hooldustööde aastakäive saavutas tipu 2005. aastal (pärast Sloveenia ühinemist ELiga); 2007. aastal kiirenes kasv võrreldes 2006. aastaga ainult pisut (aasta arvestuses umbes 15%ni).

Joonis 4. Korterihindade aastakasv (%)

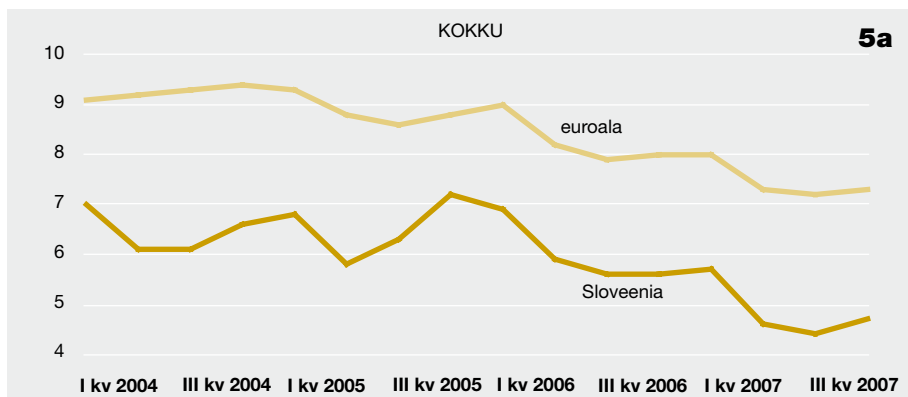
Allikas: www.slonep.net; autori arvutused

Kosmeetika- ja farmaatsiatoodete ning toidu, jookide ja tubaka käibe kasv oli 2007. aastal kõige aeglasem. Arvestades toiduhindade hoogsat aastakasvu (pärast 2007. aasta I kvartalit) kasvas toidu, jookide ja tubakaga kauplemise käive väga aeglaselt; keskmiselt suurenes see tunduvalt vähem (5%) kui vastava kategooria kaupade ehk toidu ja jookide hinnad tarbijakorvis (7,5%). Nende näitajate põhjal ei saa küll väita, et toidukaupade tootmise ja/või turustamisega tegelevad ettevõtted valitsevad turgu. Pealegi oli aastakasvu tempo kiireim (8%) esimeses kvartalis, mil välisturu toiduhindade šoki mõju polnud veel tunda. See oli tingitud madalast võrdlusbaasist – nimelt 2006. aasta I kvartali madalas käibes, nagu on näha ka joonisel 3.

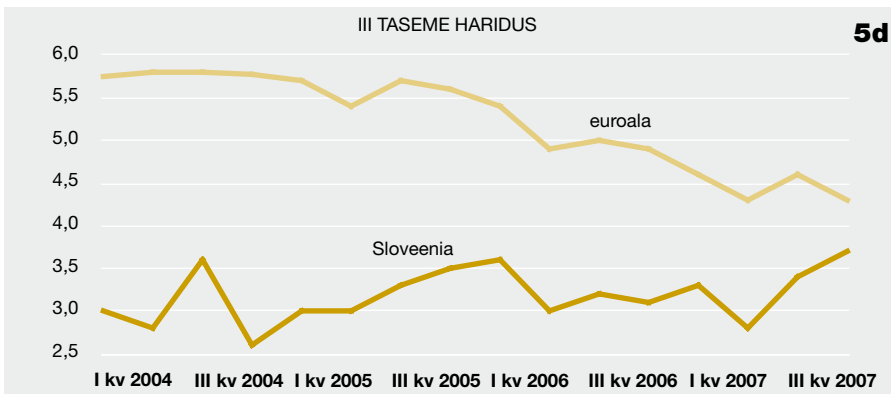
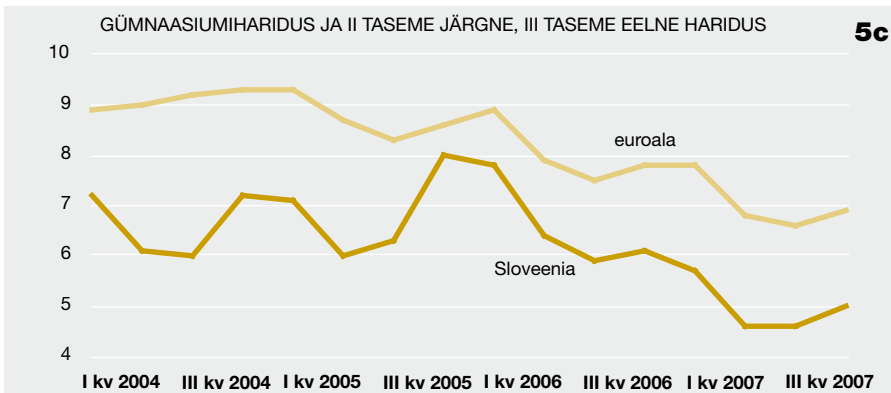
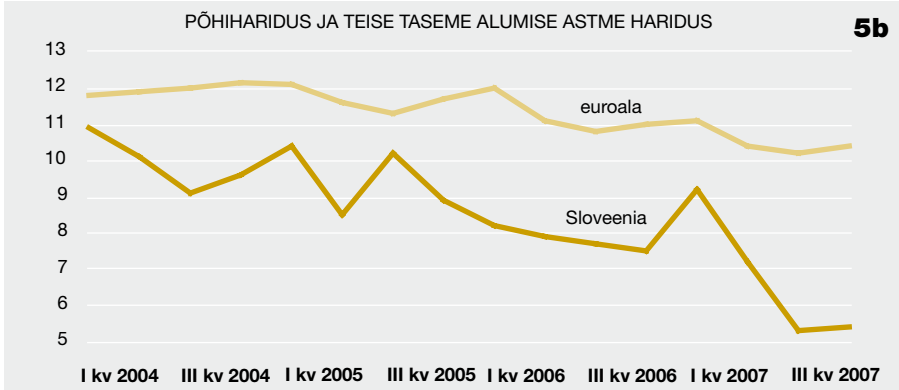
2. TÖÖHÕIVE JA TÖÖJÕUKULUD

Tööhõive. Majanduse ülekuumenemise seisukohast on tähtis, kuidas mõjutas majandusaktiivsuse tõus 2006. ja eriti 2007. aastal tööturu arengut. Eriti tähtsad on tööturu muutused, mis tulenesid nõudluse struktuuri muutustest, mis omakorda olid tingitud valitsussektori suurenenud investeringutest ehitusse.

Joonis 5 kajastab tööpuudust Sloveenias ja euroalal pärast 2003. aastat. Näidatud on üldine töötuse määr ja töötuse määr kolme kvalifikatsioonitaseme lõikes: esimese taseme haridus ja teise taseme alumise astme haridus (ISCED tasemed 1 ja 2), teise taseme ülemise astme haridus (ISCED tasemed 3 ja 4) ja kolmanda taseme haridus (ISCED tasemed 5 ja 6)⁶.

⁶ Kasutatud on Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) tööpuuduse ja tööhõive definitsiooni.

Joonis 5. Tööpuudus (% vastavast rahvastikurühmast)

Allikas: Eurostat

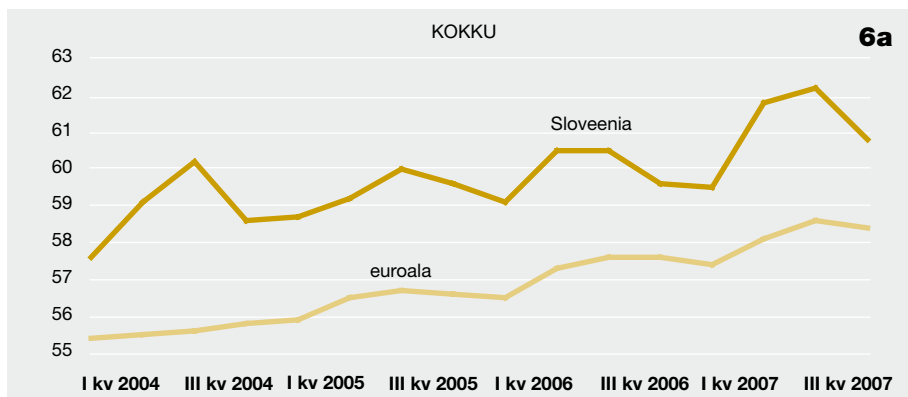
Märkus. ISCED klassifikatsiooni põhjal

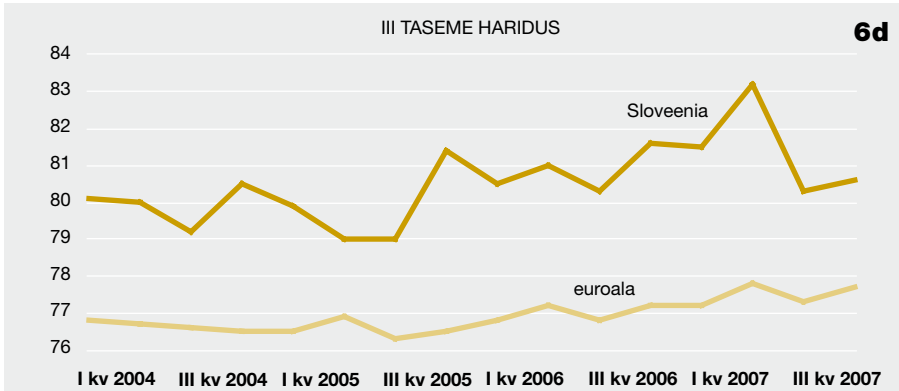
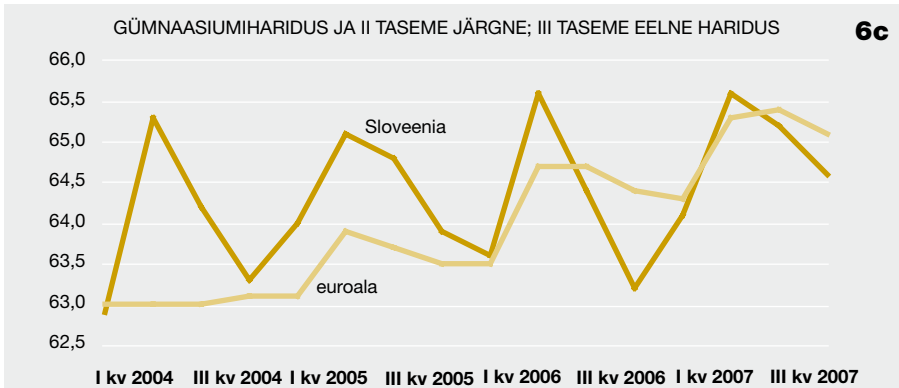
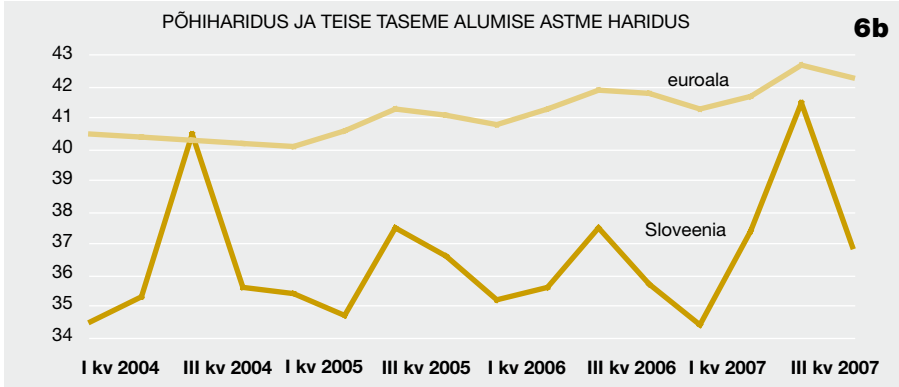
Majandusaktiivsuse kasv pärast 2006. aasta keskpaika vähendas 2007. aastal oluliselt tööpuudust, kusjuures Sloveenias langes töötuse määr rohkem kui euroalal. 2007. aasta lõpus alanes Sloveenia töötuse määr 4,7%le.

Euroalal oli tööpuuduse vähenemine kvalifikatsioonitasemete lõikes ühtlasem kui Sloveenias. Euroalal vähenes tööpuudus kõige rohkem kvalifikatsioonitaseme teises rühmas (teise taseme ülemine aste) ja kõige vähem kolmandas rühmas (kolmas tase). Sloveenias registreeriti töötuse määra langus 2007. aastal ainult esimese ja teise taseme hariduse rühmas; 2006. aasta I kvartalist 2007. aasta viimase kvartalini alanes töötuse määr vastavalt 1 ja 1,5 protsendipunkti võrra. Kõrgeima kvalifikatsioonitaseme rühmas oli keskmine töötuse määr 2007. aastal umbes samasugune kui 2005.–2006. aastal.

Kuna töötuse määr kolmanda astme kvalifikatsiooniga töötajate seas ei olnud üksnes püsiv, vaid ka väga madal (praktiliselt olematu), on see üks ülekuumenenud majandusele viitavaid näitajaid. Tööhõive areng sama kvalifikatsioonitaseme rühmas ja allpool esitatud kulude areng näitavad sama.

2007. aasta kõrge majandusaktiivsuse (ja vastavalt madala töötuse määra) tõttu peaks tööturu arengut lisaks illustreerima ka tööhõive määr. Kui majandusaktiivsus on kõrge, võib tööhõive määr tööturu arengut (eriti tööturule sisenemist ja sealt väljumist) palju selgemalt kajastada kui töötuse määr. Joonisel 6 on näidatud Sloveenia ja euroala üldine tööhõive määr ja tööhõive määr kolme kvalifikatsioonitaseme lõikes. Tööhõive määrad on toodud 15–74aastaste elanike kohta.

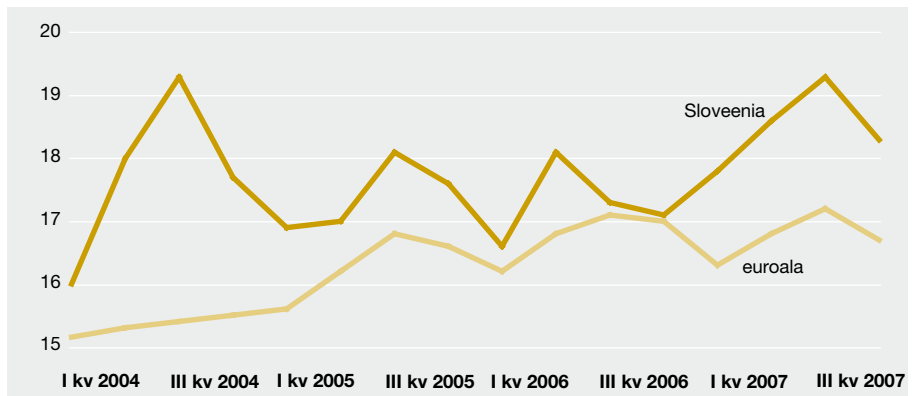
Joonis 6. Tööhõive (% vastavast rahvastikurühmast)

Allikas: Eurostat

Märkus. ISCED klassifikatsiooni põhjal

Üldine tööhõive määr oli Sloveenias kõrgem kui euroalal juba 2006. aastal. 2007. aastal kasvas see jätkuvalt umbes 1 protsendipunkti võrra (0,3 pp võrra rohkem kui euroalal). Tööhõive kasv (absoluutväärtuses ja võrreldes euroalaga) oli siiski tingitud peamiselt madalaima kvalifikatsioonitaseme rühma (esimene tase ja teise taseme alumine aste, ISCED tasemed 1 ja 2) tööhõive kasvust ja parimal juhul tööhõive seisakust (võrreldes euroalaga) kõrgema taseme rühmades (ISCED tasemed 3–6). Selline muutus tööhõive struktuuris pole üllatav, arvestades et rajatiste ja mitteleamuehituse aktiivsus oli 2007. aastal peamine täiendava majandusaktiivsuse allikas.

Majanduse ülekuumenemise süvenemisele 2007. aastal viitab ka ajutise tööhõive määr, mis kasvas 2007. aastal järsult. Ajutise tööga hõivatud isikute suhtarv on näidatud joonisel 7.

Joonis 7. Ajutine tööhõive (%)

Allikas: Eurostat

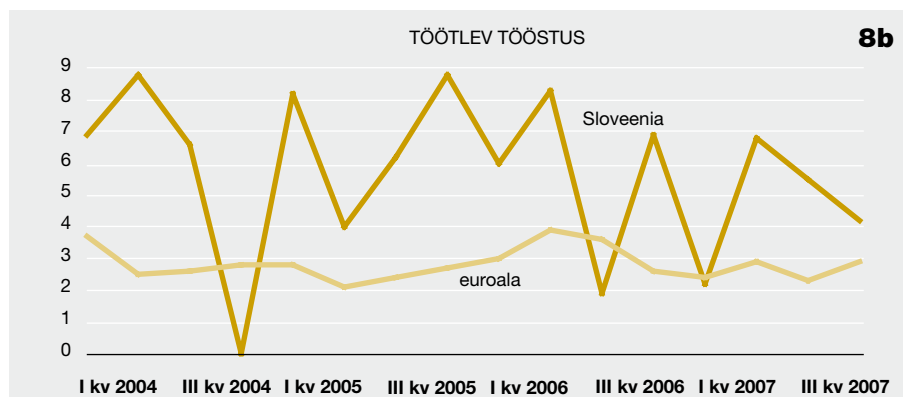
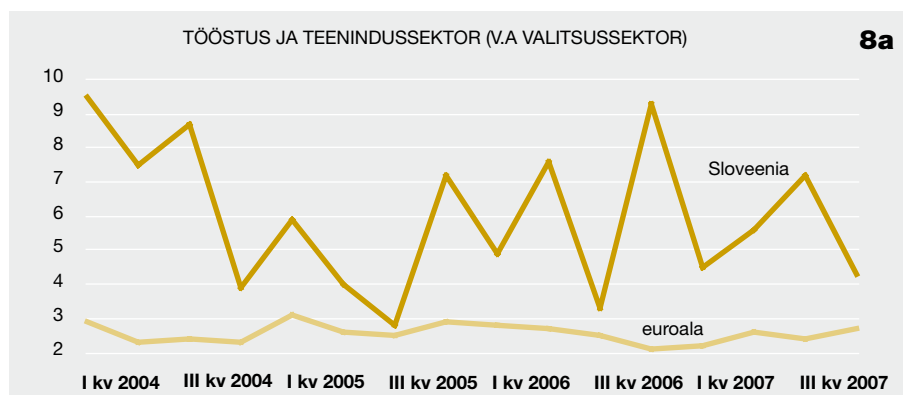
Pärast Euroopa Liiduga ühinemist on Sloveenia ajutine tööhõive olnud üldiselt 1–1,5 protsendipunkti võrra kõrgem kui euroalal; ajutise tööga hõivatud isikute keskmine suhtarv on olnud 17%. 2007. aastal leidis aset ajutise tööhõive järsk kasv, seda nii absoluutarvestuses kui ka euroalaga võrreldes. 2007. aastal oli see umbes 1,2 protsendipunkti võrra kõrgem kui 2006. aastal ning lõhe Sloveenia ja euroala näitajate vahel suurenes sama palju. Peaaegu kogu ajutise tööhõive kasv toimus kvalifikatsiooni esimese taseme ja teise taseme alumise astme rühmas.

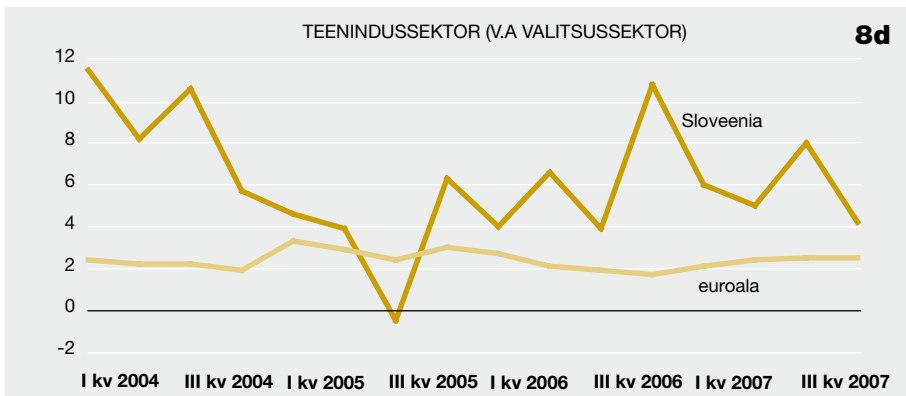
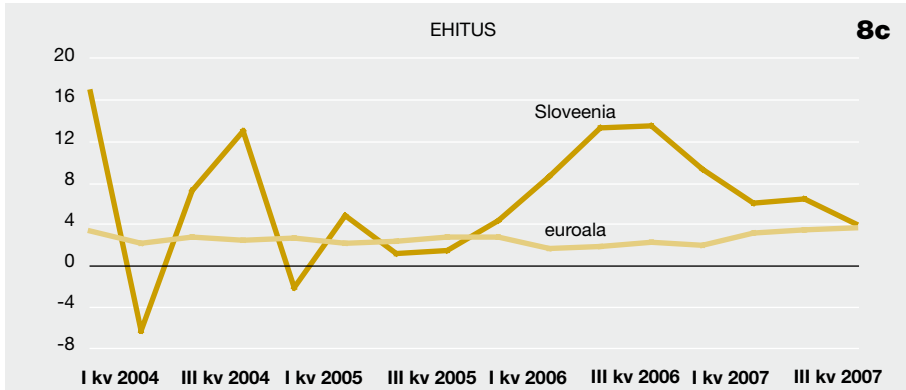
Tuleb märkida, et ajutise tööga hõivatud isikute kõrge suhtarv (tunduvalt kõrgem kui euroalal) ja ajutise tööhõive kasvu kiirus ei toeta tõenäoliselt Sloveenia tööturu vähese paindlikkuse ideed, vähemalt kindlasti mitte madalama kvalifikatsioonitaseme rühmas.

Tööjõukulud. Sloveenia-suguse väikse majanduskeskkonna jaoks on lõhe tööjõukulude kasvu ja tootlikkuse kasvu vahel (võrreldes euroalaga) konkurentsivõime arengu peamine näitaja. Lühemas perspektiivis piisab konkurentsivõime vähenemise tuvastamiseks isegi suhteliste tööjõukulude dünaamikast, kuna kiirem majanduskasv (pingeline olukord tööturul) võib põhjustada suhteliste tööjõukulude kasvu.

Joonisel 8 on esitatud üldiste tööjõukulude muutused (töötunni kohta) ning eraldi tööjõukulude areng töötleva tööstuse, ehituse ja turuteenuste puhul. Esitatud on Sloveenia ja euroala aastakasvu määrad.

Kõigi tööjõukulude graafik (töötunni kohta) näitab, et Sloveenia tööjõukulude kasv Euroopa Liiduga ühinemisele eelnenud perioodil aeglustus euroalaga võrreldes, kuid hakkas pärast

Joonis 8. Tööjõukulude aastakasv (%)

Allikas: Eurostat; autori arvutused

2005. aasta II kvartalit jälle kiirenema. 2005. aasta keskpaigas oli lõhe Sloveenia ja euroala tööjõukulude kasvu vahel ainult 0,5 protsendipunkti. 2006. ja 2007. aastal ületasid Sloveenia tööjõukulud euroala omasid juba vastavalt 4 ja 3 protsendipunkti võrra aastas.

Pärast Sloveenia ühinemist Euroopa Liiduga on tööjõukulude areng (võrreldes euroalaga) ka sektorite lõikes suuresti muutunud. Eriti huvitav on teenindussektori ja töötleva tööstuse tööjõukulude suhtelise arengu võrdlus. Pärast 2005. aastat, mil majandusaktiivsus suurenes märkimisväärselt, on lõhe Sloveenia ja euroala teenindussektori ja ehitussektori vahel järsult kasvanud, samas kui avatud sektori puhul on lõhe vähenenud, nagu on näha ka joonisel 8.

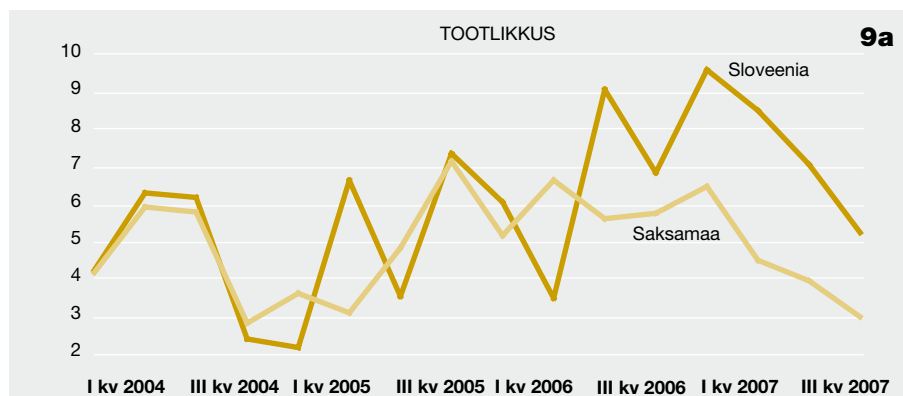
2007. aastal kasvasid töötleva tööstuse keskmised tunnised tööjõukulud ainult 2 protsendipunkti võrra rohkem kui euroalal, samas kui vahe euroala ehitus- ja teenindussektoriga oli 3,5 protsendipunkti.

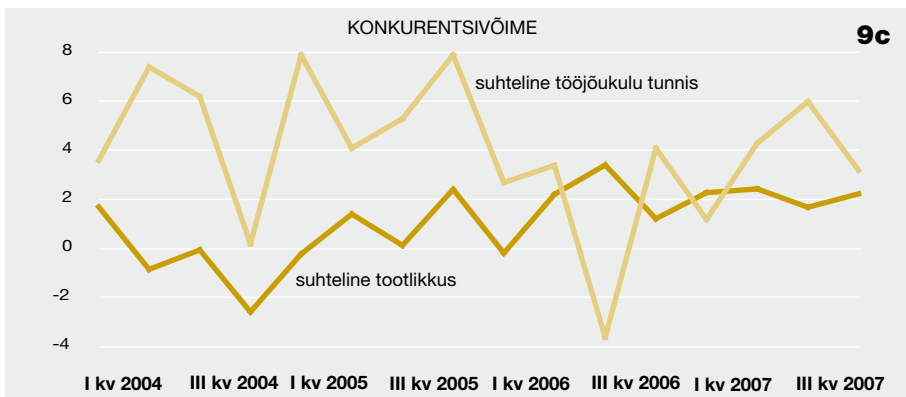
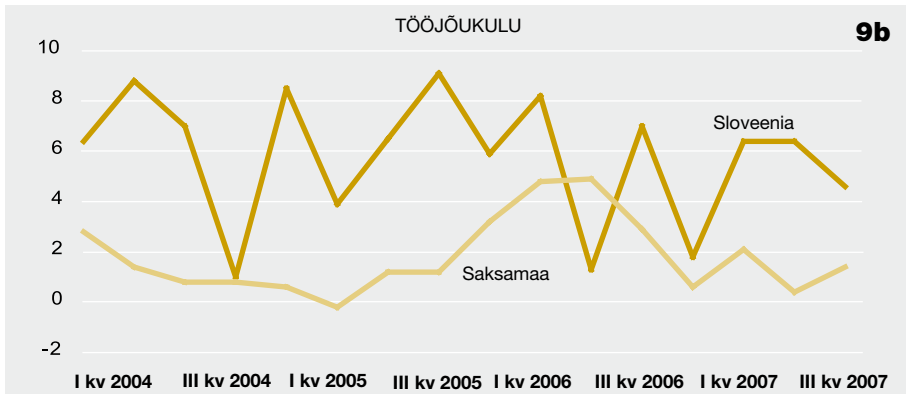
Tuleb lisada, et teenindussektori ja töötleva tööstuse suhteliste tööjõukulude selline areng on vastupidine sellele, mida võiks oodata Balassa-Samuelsoni efekti olemasolu korral.

Tootlikkus. Töötundide suure volatiilsuse tõttu ei ole tööhõive üksi tootlikkuse (muutuste) arvutamiseks sobilik; hinnata tuleks ka tootlikkust töötunni kohta. Vajalikud andmed 2007. aasta kohta ei ole aga kogu euroala ja analüüsitava sektori kohta veel saadaval. Seepärast on Sloveenia tootlikkuse suhtelist arengut kõigi tööstussektorite (v.a ehitus) kohta ehk sektorite C, D ja E kohta võrreldud Saksamaa omaga. Esimesed kaks graafikut joonisel 9 näitavad tööjõukulude arengut ning tootlikkuse arengut töötunni kohta tööstussektoris, v.a ehituses. Tootlikkus on arvatud toodangu ja töötundide indeksi alusel.

Sloveenia ja Saksamaa tööstussektori tööjõukulude arengu võrdlus (vt joonis 9) annab samad tulemused kui Sloveenia ja euroala töötleva tööstuse tööjõukulude arengu võrdlus. Pärast Sloveenia ühinemist Euroopa Liiduga tööstussektori tööjõukulude suhteline areng ei halvenenud.

Graafik joonisel 9a näitab, et Sloveenia tootlikkus on pärast Euroopa Liiduga ühinemist kasvanud pidevalt kiiremini kui Saksamaa oma. Tootlikkuse suurim suhteline kasv registreeriti 2007. aastal (2,2 protsendipunkti aasta arvestuses võrreldes Saksamaaga); väiksem kasv oli 0,9 protsendipunkti 2005. aastal.

Joonis 9. Konkurentsivõime aastakasv (%)

Allikas: Eurostat; autori arvutused

Konkurentsivõime. Graafik joonisel 9c näitab konkurentsivõime muutuste põhjuseid; see illustreerib tööjõukulude kasvu ja tootlikkuse kasvu erinevust (mõlemal juhul Sloveenia ja Saksamaa vahel). Tööstussektori konkurentsivõime vähenes Sloveenias kogu vaatlusperioodi jooksul märkimisväärselt (võrreldes Saksamaaga), kuid viimasel kahel aastal (eriti 2006. aastal) tunduvat vähem kui eelmistel aastatel. 2007. aastal ületas tööjõukulude kasvu erinevus tootlikkuse kasvu erinevust vähem kui 1,4 protsendipunkti võrra aastas.

Nagu öeldud, hakkasid teenindussektori töajukulud, erinevalt töötleva tööstuse omadest, kiiremini kasvama pärast 2005. aasta keskpaika (võrreldes euroala töajukuludega). 2006. ja 2007. aastal kasvasid teenindussektori töajukulud Sloveenias umbes 4 protsendipunkti võrra kiiremini kui euroalal, kuid ainult umbes 2,2 protsendipunkti võrra rohkem kui töötlevas tööstuses. Isegi kui tootlikkuse suhteline kasv oleks sama suur kui tööstussektori puhul, peaks Sloveenia tunduvalt kiirem suhteline töajukulude kasv teenindussektoris suurendama konkurentsivõime mahajäämust (euroala omast) märksa rohkem kui töötlevas tööstuses.

Tabel 2. Tootlikkuse kasv (%)

	2006	2007
Kogu tööstus (v.a ehitus)		
Euroala	3,0	3,0
Sloveenia	11,3	7,4
Ehitus		
Euroala	1,2	-0,8
Sloveenia	17,6	14,1
Kaubandus; mootorsõidukite, -rataste ja kodumasinade remont; hotellid ja restoranid; veondus, laondus ja side		
Euroala	0,4	0,5
Sloveenia	5,3	3,6
Finantsvahendus; kinnisvara, rentimine ja äritegevus		
Euroala	-1,1	-0,5
Sloveenia	1,7	0,1

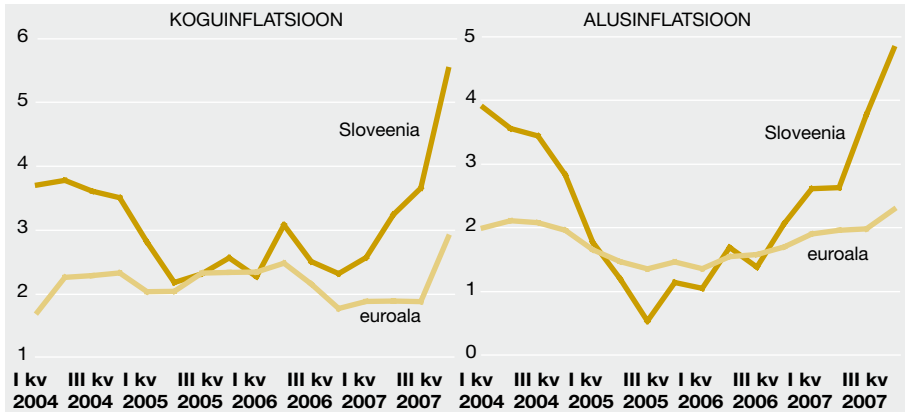
Märkus. Tootlikkuse all on mõeldud lisandväärtuse reaalkasvu suhtena hõivesse
Allikas: Eurostat; autori hinnangud

Et kinnitada konkurentsivõime ulatuslikumat vähenemist teenindussektoris euroalaga võrreldes või täpsemalt öeldes, et kinnitada eeldust, et tootlikkuse suhteline kasv teenindussektoris oli peaaegu võrdne kasvuga tööstussektoris (v.a ehitus), on tabelis 2 esitatud tootlikkuse kasvu ligikaudsed näitajad teeninduses ja tööstuses (v.a ehitus). Andmete puudumise tõttu on ligikaudne tootlikkus arvatud reaalse lisandväärtuse ja tööga hõivatud isikute arvu suhtena. Tabelis esitatud väärtuste abil saab tõestada, et Sloveenia tootlikkuse suhteline kasv 2006. ja 2007. aastal võrreldes euroalaga oli tööstussektoris tunduvalt jõulisem kui teenindussektoris. Arvestades näidatud erinevusi tootlikkuse ja töajukulude suhtelise kasvu vahel, võib oletada, et ka turuteenuste sektoris on hinnasurve pärast 2004. aastat suurenenud oluliselt rohkem kui tööstussektoris.

3. HINNAD

Hinnatõus. 2007. aastat ei iseloomustanud ainult ülikiire majanduskasv, vaid ka inflatsiooni märkimisväärne kiirenemine. Viimasel kahel aastal maailmaturul jõudsalt kerkinud toormehindade ja Sloveenia samaaegse kiire majanduskasvu tõttu tekitavad peale hinnatõusu suuruse küsimusi ka elukallidust tõstvad tegurid.

Joonisel 10 on näidatud üldise elukalliduse aastakasv (koguinflatsioon) ja alusinflatsiooni areng. Nagu tavaks, ei sisalda alusinflatsiooni mõõtmiseks kasutatav tarbijakorv energiat ja hooajalist toitu.

Joonis 10. Elukalliduse aastakasv (%)

Allikas: Eurostat; autori arvutused

Aastane koguinflatsioon kõikus 2004. aasta lõpust 2006. aasta III kvartalini 2,5% lähedal. Lõhe Sloveenia ja euroala inflatsioonimäärade vahel sel perioodil püsis samuti muutumatuks. Elukalliduse kasv hakkas 2006. aasta viimases kvartalis euroalaga võrreldes kiirenema; järsk tõus kestis kuni 2007. aasta lõpuni. Alusinflatsiooni kasvutempo oli samasugune. 2007. aasta viimases kvartalis oli alusinflatsiooni kasv võrreldes eelmise aasta sama perioodiga umbes 2,5 protsendipunkti võrra kiirem kui euroalal.

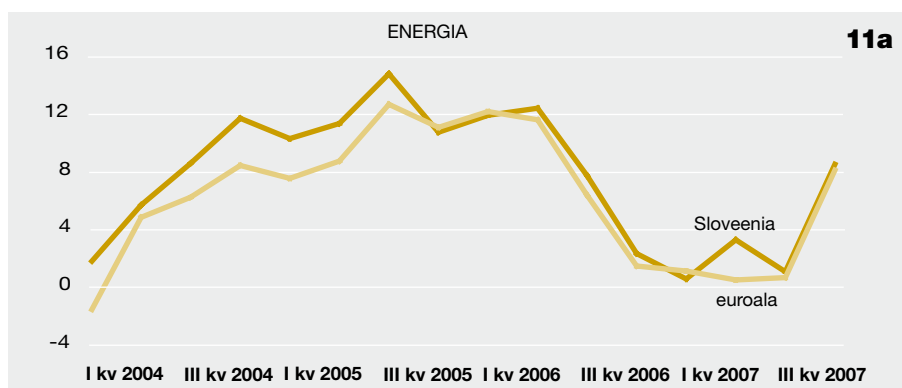
Graafikul võib näha ka seda, et alusinflatsioon on Sloveenias euroalaga võrreldes kiirenenud alates 2005. aasta keskpaigast, mil alusinflatsiooni aastakasv oli kõige aeglasem (alla 1%). Viimase kahe ja poole aasta jooksul oli alusinflatsiooni kasv peaaegu ühesugune. Aastakasv

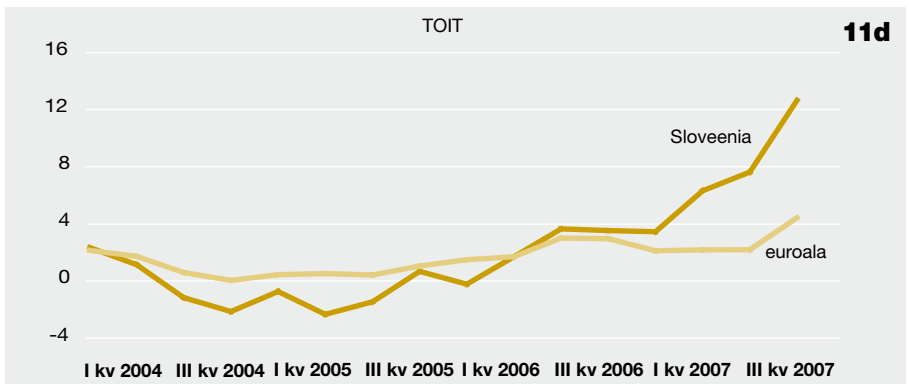
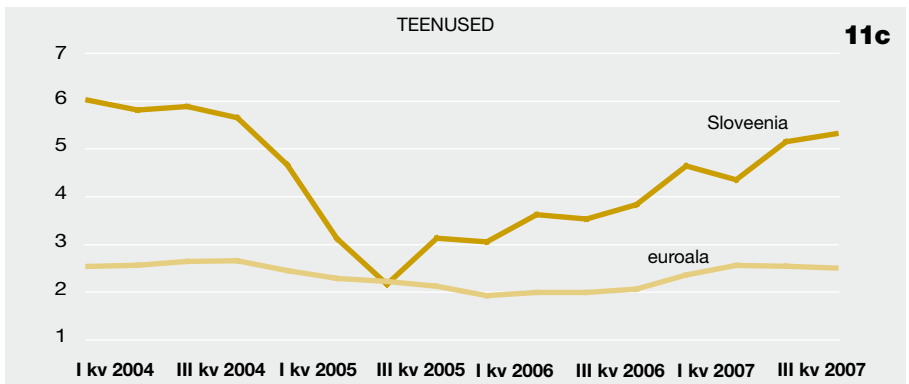
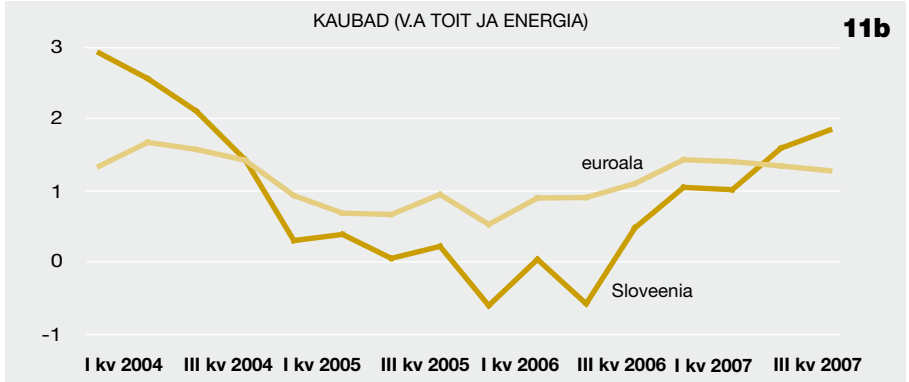
oli igas kvartalis 0,4 protsendipunkti. 2007. aasta inflatsiooninäitajate halvenemises ei olnud seega midagi uut. Koguinflatsiooni puhul ei olnud see aga teatavate muude näitajate vastasuunalise liikumise tulemusel ilmne kuni 2007. aasta alguseni.

Hinnatõusu struktuur. Alates 2005. aasta keskpaigast kestnud alusinflatsiooni pikaajalise kasvu võimalike põhjuste väljaselgitamiseks ja nende tegurite tuvastamiseks, mis põhjustasid pärast 2007. aasta I kvartalit inflatsiooni (eelkõige koguinflatsiooni) järsu kasvu, on joonisel 11 esitatud elukalliduse teatavate põhikomponentide aastakasvu määrad. Kuna mõned tootegrupid olid vaatlusperioodil nii Sloveenias kui ka euroalal välisšokkide suhtes tundlikud, on tootekategooriad esitatud nii, et näidata kõige olulisemate šokkide (toit ja energia) mõjusid. Mõneti viitab kõrvalekalle euroala arengust seega suurenenud (vähenenud) kodumaiste inflatsioonitegurite võimalikule olemasolule vastava kategooria hindades (arvestamata muidugi kaudset mõju). Joonisel 11 on toodud teenuste, toidu, energia ja kaupade (v.a toit ja energia) hindade areng. Kõigil graafikutel on näidatud Sloveenia ja euroala hindade aastakasvu määrad.

Alates 2005. aasta keskpaigast on energiahindade areng Sloveenias olnud väga sarnane euroala omaga. Ainult 2007. aasta keskpaigas oli hinnatõus Sloveenias lühikest aega kiirem, tõenäoliselt elektrihindade tõusu tõttu. 2007. aasta lõpus oli aastakasv euroala omaga jälle peaaegu võrdne.

Pärast 2004. aastat tõusid kaupade (v.a toit ja energia) hinnad Sloveenias üldiselt aeglasmalt kui euroalal. 2006. aasta teises pooles hakkas aga lõhe vähenema ja pärast 2007. aasta I kvartalit hakkas kaupade (v.a toit ja energia) hinnatõus Sloveenias ületama euroala vastavaid näitajaid. Viimases kvartalis oli lõhe aasta arvestuses umbes 0,5 protsendipunkti suurem.

Joonis 11. Elukalliduse aastakasv komponentide lõikes (%)

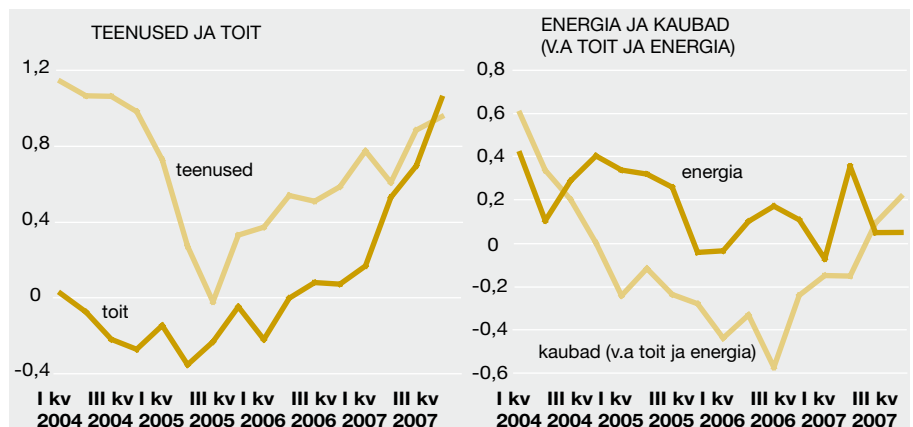
Allikas: Eurostat; autori arvutused

Joonise 11c graafikul on esitatud teenusehindade aastakasv. Alates 2005. aastast on teenusehinnad Sloveenias pidevalt euroala omasid ületanud. 2007. aasta lõpuks oli lõhe aastakasvu määrade vahel jõudnud aasta arvestuses umbes 2,8 protsendipunktini. Teenusehinnad tõusid ühel ajal alusinflatsiooni kiirenemise, teenindussektori tööjõukulude kasvu ja majandusaktiivsuse suurenemisega. (Vrd ka alusinflatsiooni graafikuid joonisel 10, teenusehindade graafikut joonisel 11c ja teenindussektori tööjõukulude graafikut joonisel 8d.)

Toiduhinnatõusu graafik näitab, et hinnad tõusid kuni 2007. aasta alguseni aeglasemalt kui euroalal, kuid hiljem hakkas hinnatõus kiirenema ja 2007. aasta kahes viimases kvartalis tõusid eriti järsult. Euroalal hakkas toiduhinnatõus kiirenema eelmise aasta viimase kvartali alguses.

Hinnatõusu kiirenemise struktuur (võrdlus euroalaga). Esitatud tootekategooriatel on tarbijakorvis eri kaal ja seega tuleb võtta arvesse korvi struktuuri, et hinnata õigesti nende kategooriate panust koguinflatsiooni lõhesse Sloveenia ja euroala vahel. Joonisel 12 on toodud eri tootekategooriate panus elukalliduse kasvu aasta arvestuses (võrreldes euroalaga). Teisisõnu on joonisel 12 näidatud, kui suur on iga tootekategooria panus elukalliduse kasvu tempo lõhesse Sloveenia ja euroala vahel.

Joonise 12 esimesest graafikust nähtub, et Sloveenia hindade suhtelise arengu halvenemise on tervenisti põhjustanud kaks tootekategooriat: toit ja teenused. Kui teenuste osakaal

Joonis 12. Hindade aastakasv Sloveenias võrreldes euroalaga (%)

Allikas: Eurostat; autori arvutused

tõusis umbes 0,5 protsendipunktilt 2006. aasta keskmisena umbes 0,8 protsendipunktini 2007. aasta keskmisena, siis toiduhindade panus kasvas peaaegu nullist 2006. aastal keskmiselt 0,6 protsendipunktini 2007. aastal. Toidu ja teenuste panus Sloveenia elukalliduse suhtelisse tõusu viimases kvartalis (võrreldes euroalaga) oli sama ehk ligikaudu 1 protsendipunkti.

Energiahinnad ja kaupade (v.a energia ja toit) hinnad ei avaldanud Sloveenia inflatsiooni tõusule 2007. aasta keskmises arvestuses kuigi suurt mõju (võrreldes euroalaga).

Empiirilised andmed näitavad, et teenusehindade suhtelise kasvu kiirenemise, eelkõige 2007. aastal, põhjustas kõige tõenäolisemalt tööjookulude kiirem kasv, kuna 2006. ja iseäranis 2007. aasta juuline majanduskasv pingestas tööturgu. Lisaks soodustas teenusehindade tõusu teenindussektori turustruktuuri suhteliselt väiksem konkurentsivõime.⁷

Toiduhindade suhtelist kasvu on üksikasjalikumalt analüüsitud allpool.

Toiduhindade suhteline kasv. 2006. aasta lõpus ja 2007. aastal kasvasid toidutoorme hinnad maailmaturul märkimisväärselt. Hinnatõusu šoki ulatust ja aega illustreerib joonis 13, millel on esitatud toormehindade aastakasv maailmaturul.

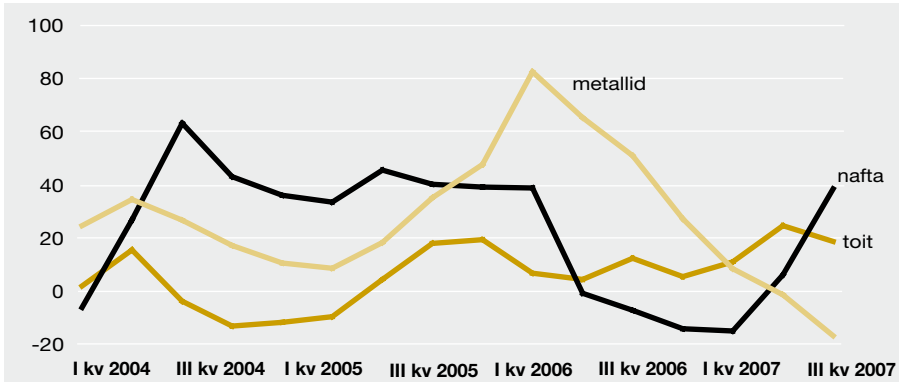
Kui pärast 2005. ja 2006. aasta kiiret kasvu oli metallhindade tõus 2007. aastaks täielikult aeglustunud ja naftahind tõusis aasta teises pooles taas järsult, siis toidutoorme hinnakasv hakkas kiirenema alles 2006. aasta lõpus ning ja 2007. aastal registreeriti üle 20%ne aastakasv.

Kuna toormehindade kasv maailmaturul oli toidutootja ja turustajate jaoks ühesugune nii Sloveenias kui ka euroalal, tekib küsimus, mis tingis Sloveenia ja euroala toidu jaehindade aastakasvu määrade erinevused, mis ulatusid 2007. aasta viimases kvartalis umbes 8 protsendipunktini.

Vaatame toiduhindade tõusu võimalikke etappe 2007. aastal.

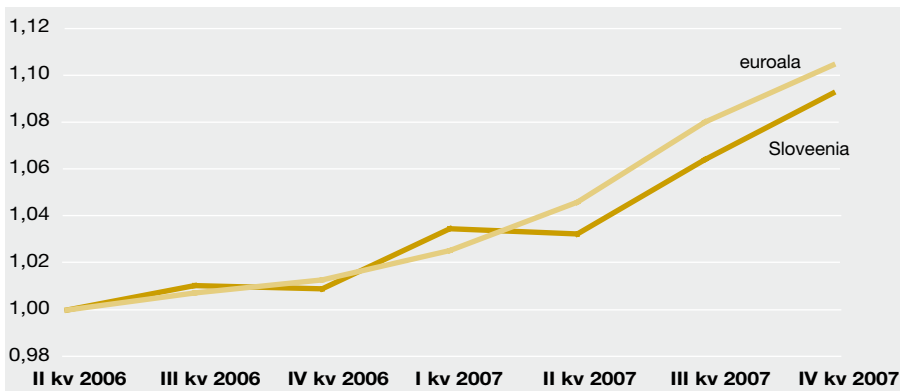
Toormehindade kasvu tõttu kallinesid toidutootjate impordihinnad (vt joonis 14). Joonisel on näidatud toidutootjate impordihindade tase Sloveenias ja euroalal, võrreldes 2006. aasta esimese kvartali algusega.

⁷ Teenindussektori ja suletud sektori konkurentsivõimelise turustruktuuri ja avatud sektori konkurentsivõimelise turustruktuuri võrdluse ning vastava mõju kohta Sloveenia hinnatõusumehhanismile vt nt Bole ja Mramor (2006).

Joonis 13. Toormehindade aastakasv euroalal (%)

Allikas: Economist; autori arvutused

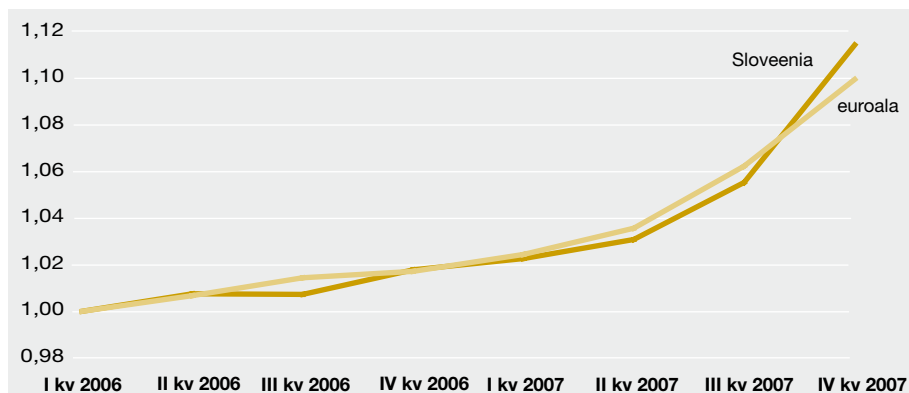
Joonis 14. Toiduainete impordihindade kasv (%; I kv 2006 = 1)

Allikas: Eurostat; autori arvutused

Toidutööstuses suurenesid impordihinnad Sloveenias samas tempos nagu euroalalgi, kuigi ühe kvartali pikkuse nihkega (kasvumäärade kattuvus on nii järjekindel, et nihke võis põhjustada ainult hinnavõtmise aja erinevus). 2007. aasta viimases kvartalis olid toidu impordihinnad juba 8,3% (euroalal 9%) kallimad kui 2006. aasta viimases kvartalis. Mõnede komponentide puhul registreeriti tunduvalt suurem ja varasem kasv.⁸

⁸ Sloveenias olid näiteks teravilja ja teraviljatoodete impordihinnad 2006. aasta III kvartalis juba 10% kallimad kui aasta varem, samas kui 2007. aasta III kvartaliks oli teravilja ja teraviljatoodete impordihindade aastane kasv üle 24%.

Nii Sloveenia kui ka euroala tootjad kandsid toidutoorme impordihindade kasvu üle oma toodete hindadesse, nagu näitab toiduainete tootjahindade areng siseturul (vt joonis 15). Keskmiselt tõstsid toidutootjad 2007. aastal oma hindu siseturul 2006. aasta sama perioodiga võrreldes 5,6% võrra ehk sama palju kui toidutootjad euroalal (5,5%) ning natuke vähem toidutoorme ja valmistoidu impordihindade kasvust (6,4%), nagu on näidatud joonisel 14. 2007. aasta teises pooles oli toiduainete tootjahindade kasvu kiirenemise erinevus Sloveenias (võrreldes euroalaga) sarnane impordihindade kasvu kiirenemise erinevusega. Toiduainete tootjahindade aastakasv oli 2007. aasta neljandas kvartalis 9,4% ja euroalal 8,1%.

Joonis 15. Toiduainete tootjahindade kasv Sloveenia siseturul (%; I kv 2006 = 1)

Allikas: Eurostat; autori arvutused

Jäänud on veel küsimus, mis juhtus toiduhindadega viimases etapis ehk jaekaubandusse jõudmisel. Toidu, jookide ja tubaka jaehinnad olid 2007. aasta viimases kvartalis 12,6% (euroalal 4,5%) kallimad kui 2006. aasta viimases kvartalis (vt joonis 11). Jaehinnad kasvasid seega toiduainete tootjahindadest ja toiduainete impordihindadest ligikaudu 3,5 protsendipunkti võrra rohkem. Selle võis tingida toiduainete tootjahindade jaoks kasutatud muutumatu marginaal turustusetappi jõudmisel (kaubandussektor), st ilma jaemüüjate hinnakokkulepeteta. Arvestades, et toidu jaemüügi käibe keskmine nominaalne aastakasv oli 2007. aastal 5,1% (müük reaalhindades vähenes), osutsid jaemüüjate kasutatavad hüpoteetilised alandamata (st nominaalselt kõrgemad) marginaalid niigi väikese nominaaltarbimise kontekstis pikemas perspektiivis jätkusuutmatuks.

Tabel 3. Hinnalisand

	Toidu-, joogi- ja tubakatööstus	Mootorsõidukite müük, hooldus ja remont	Hulgi- ja komisjoni-kaubandus (v.a mootorsõidukid)	Jaemüük (v.a mootorsõidukid); kodumasinat remont
Saksamaa	0,084	0,22	0,24	0,18
Holland	0,11	0,23	0,26	0,23
Soome	0,04	0,27	0,23	0,23
Norra	0,08	0,18	0,21	0,08
Prantsusmaa	0,12	0,26	0,18	0,27
Sloveenia	0,11	0,25	0,23	0,23

Allikas: Eurostat; autori arvutused

Turuvõimu kasutamise suhteliselt väikesest võimalusest jaemüügisektoris annavad tunnistust ka hinnalisandi väärtused. Kaubandussektoris on hinnalisandid oluliselt suuremad kui töötlevas tööstuses ja kogu avatud sektoris, kuid samas on need tunduvalt madalamad kui teistes teenindussektorites.⁹ Sloveenia hinnalisandid ei erine enam kuigivõrd enamiku Euroopa arenenud riikide omadest (vt tabel 3).

Suur erinevus toiduainete tootjahindade (ja impordihindade) ning jaemüügihindade vahel Sloveenias võrreldes euroalaga võis 2007. aastal olla tingitud ka euroala tunduvalt suuremate jaemüügiketide tugevamast positsioonist ostjaturul. Selline tugevam positsioon võib euroalal toidutoorme hindade ja toiduainete tootjahindade kasvu jaemüügihindades edasi lükata, kuna euroalal on lepingud sõlmitud pikemaks ajaks. Seda oletust võivad toetada ka 2008. aasta andmed toiduainete kallinemisest tingitud inflatsiooni kohta. Kui need osutuvad õigeks, alaneb Sloveenia toiduhindade suhteline tõus võrreldes euroalaga.

4. RAHA

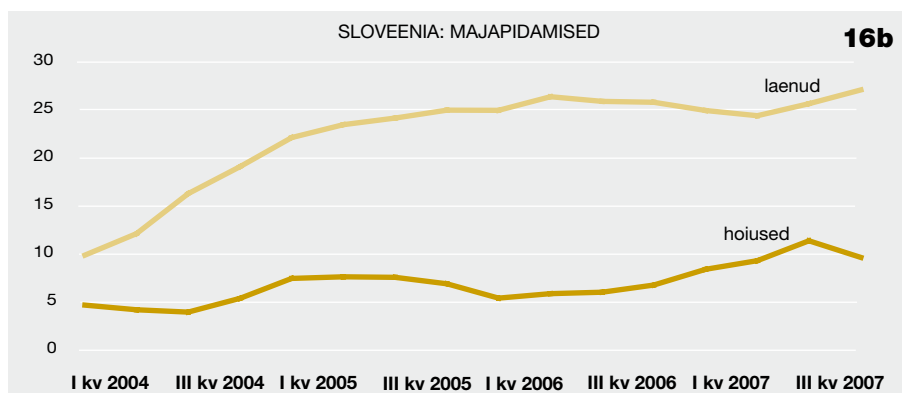
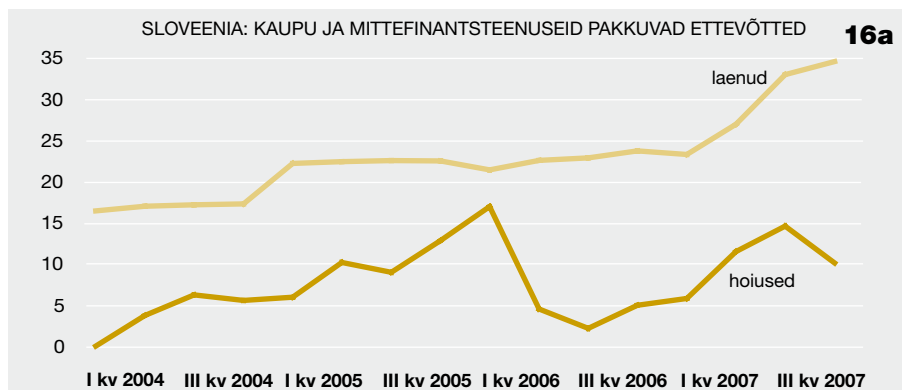
Laenuid ja hoiused. Pangasektori areng oli 2007. aastal eelneva aastaga võrreldes tunduvalt teistsugune. Põhilisi erinevusi illustreerib joonis 16, millel on näidatud kaupu ja mittefinantsteenuseid pakkuvate ettevõtete ning majapidamiste hoiuste ja laenude aastakasv Sloveenias (arvestatud on ainult resideente). Euroala kohta on reaalsektori laenude ja hoiuste arengu võrdlus aastate lõikes esitatud eraldi graafikus.

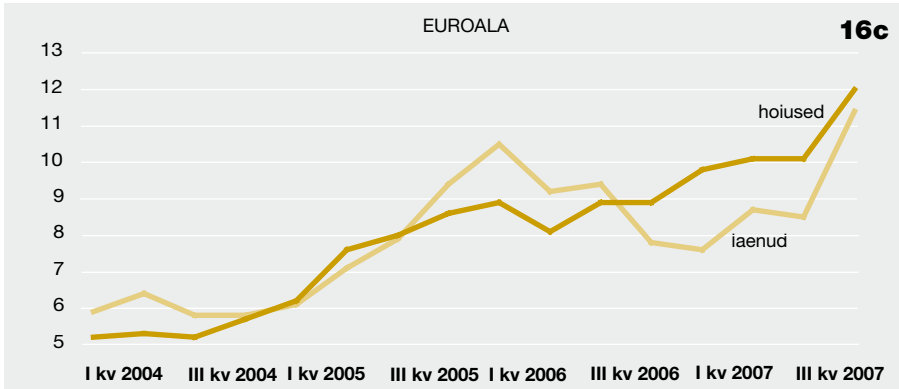
⁹ Vt nt Bole ja Mramor (2006).

Laenude kogumahu kasv, mis oli väga kiire juba 2006. aastal, hoogustus 2007. aastal veelgi; aasta teises pooles ületas aastakasv 30% taseme. Kuigi Sloveenia majanduskasv oli euroala omast umbes kaks korda kiirem, oli laenukasv pärast 2007. aasta teist kvartalit rohkem kui kolm korda kiirem. Hoolimata USA *subprime*-laenuturu kriisi põhjustatud ebakindlusest välismaistel finantsturgudel kiirenes laenukasv Sloveenias ja euroalal 2007. aastal lõpu poole veelgi.

Pankade (finants)vahendustegevuse aktiivsuse suurenemine 2007. aastal peegeldab ka lisandväärtuse reaalkasvu kiirenemist finantsvahenduse sektoris veerandi võrra (vt tabel 1).

Kui majapidamiste laenumaht kasvas eelmiste aastatega võrreldavas tempos, siis ettevõtete laenumaht suurenes pärast 2007. aasta I kvartalit väga kiiresti. Nagu allpool nähtub, tingis

Joonis 16. Residentide laenu- ja hoiusemahu aastakasv (%)

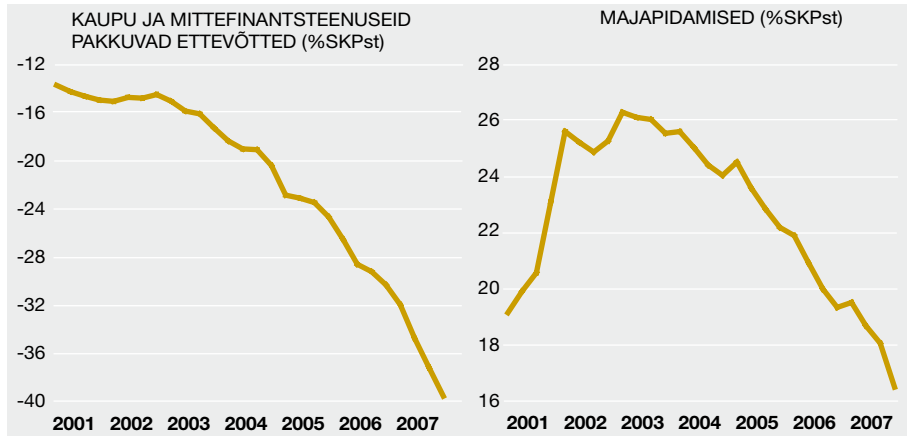
Allikad: Sloveenia keskpank; Eurostat; autori arvutused
Märkus. Euroala konsolideeritud andmed.

kiirenemise tõenäoliselt laenu- ja hoiusemahu aastakasv (%)

kiirenemise tõenäoliselt laenu- ja hoiusemahu aastakasv (%)

Netofinantspositsioon. Kuna lõhe laenu- ja hoiusemahu kasvutempo vahel suurenes 2007. aastal oluliselt, ei ole üllatav, et pangasektori netofinantspositsioon residentidest majapidamiste ja kaupu ja mittefinantsteenuseid pakkuvate ettevõtete suhtes halvenes veelgi. Joonisel 17 on netofinantspositsioon ehk hoiuste ja laenu- ja hoiusemahu vahel toodud eraldi majapidamiste ning ettevõtete kohta protsendina aastast SKPst.

Pangandussektori netofinantspositsioon on viimasel kahel aastal tublisti halvenenud. Alates 2006. aasta esimesest kvartalist on see halvenenud umbes 6,5% SKPst majapidamiste ja 8% SKPst ettevõtete suhtes – kokku 14,5% SKPst. Üldine (negatiivne) finantspositsioon majapidamiste ning kaupu ja mittefinantsteenuseid pakkuvate ettevõtete suhtes oli 2007. aasta

Joonis 17. Residentide netofinantspositsioon (% SKPst nelja viimase kvartali arvestuses)

Allikas: Sloveenia keskpank; autori arvutused

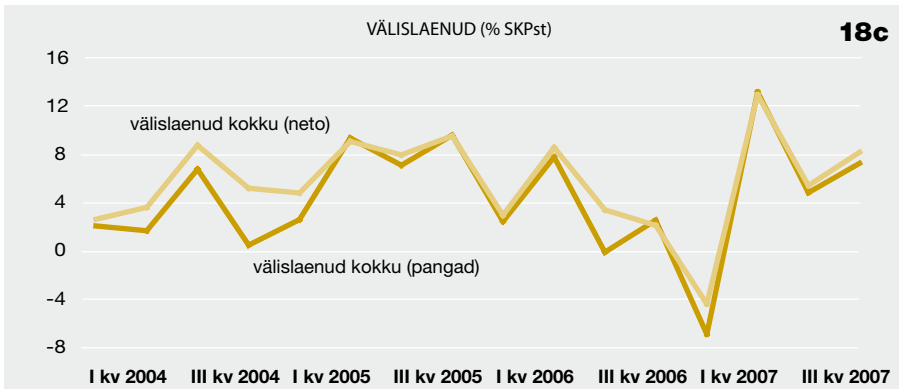
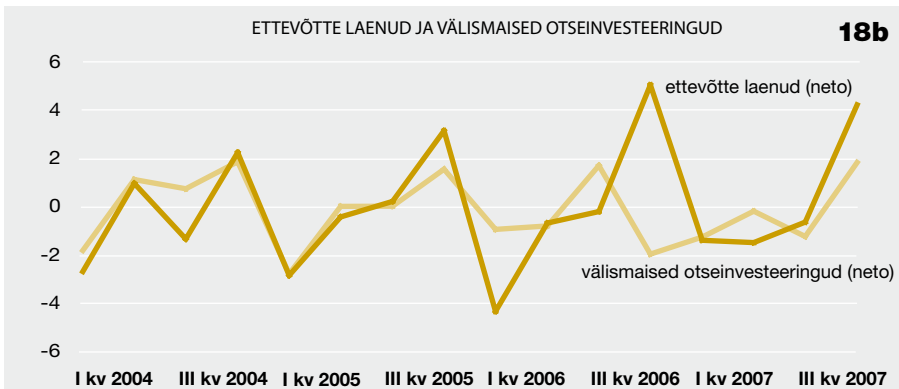
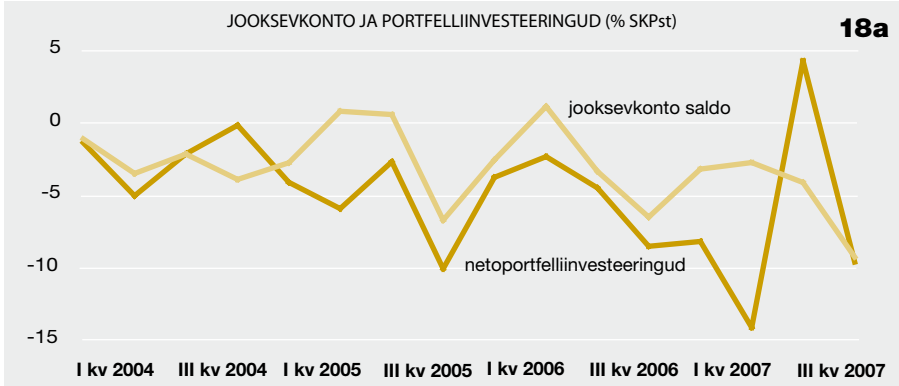
lõpus absoluutväärtuses üle 18% SKPst. Viimasel kahel aastal (ja eriti 2007. aastal) suurendasid residentid seega pankade netonõudlust välislaenude järele märkimisväärselt.

Nii kiire langus pankade netofinantspositsioonis residentidest majapidamiste ning ettevõtete suhtes oli, nagu 2005. ja 2006. aastalgi, ajendatud kapitali suurest netoväljavoolust ülejäänud maailma, eelkõige portfelliinvesteeringute netoväljavoolu kaudu ja 2007. aastal märgatavalt ka jooksevkonto puudujäägi märkimisväärse suurenemise kaudu.

5. MAKSEBILANSS

Jooksevkonto ja kapitali netoväljavool. Ka maksebilansi areng oli 2007. aastal eelneva aastaga võrreldes tublisti erinev. Joonisel 18 on näidatud netovood ülejäänud maailmaga peamiste tehinguliikide kaupa: portfelliinvesteeringud, välismaised otseinvesteeringud, kaubanduskrediit, jooksevkonto tehingud ja laenud. Vood on näidatud protsendina kvartali SKPst.

Netoportfelliinvesteeringute ja jooksevkonto puudujäägi arvele võib kanda lõviosa kapitali netoväljavoolust. Majandusaktiivsuse jätkuv suurenemine, mis oli tingitud kasvanud investeerimisnõudlusest, põhjustas 2007. aastal jooksevkonto puudujäägi järsu suurenemise (-4,9% SKPst).

Joonis 18. Maksebilansi komponendid (% kvartaalsest SKPst)

Allikas: Sloveenia keskpank; autori arvutused

Peab ütleva, et jooksevkonto puudujäägi selline suurenemine (-2,8%-lt SKPst -4,9%ni SKPst) on järjekordne tõestus majanduse ülekuumenemisest 2007. aastal. Kapitali netoväljavool netoportfelliinvesteeringute kaudu suurenes 2007. aastal veelgi, jõudes aastaga 6,9%ni SKPst.

Nii nagu 2006. aastal, oli kapitali netoväljavool kaubanduskrediidi ja välismaiste otseinvesteeringute kaudu ka 2007. aastal enam-vähem tasakaalus.

Kapitali väljavoolu ja jooksevkonto rahastamine. Joonise 18c graafikul on kirjeldatud kapitali netoväljavoolu (portfelliinvesteeringute, kaubanduskrediidi, välismaiste otseinvesteeringute ja jooksevkonto kaudu) rahastamise põhikomponendid. Näidatud on netosissevool kõigi majandusüksuste välislaenude kaudu ja netosissevool ainult pangandussüsteemi välislaenude kaudu. Joonis ei kajasta ülejäänud maksebilansi kirjeid (muutus välisvaluuta reservides, vead ja täpsustused jms).

2007. aastal suurenes ka kapitali netosissevool välislaenude kaudu; erandiks oli I kvartal, peamiselt sellepärast, et ümberkorraldused pankade portfellides eurole ülemineku ajal ei olnud veel lõpule viidud. Nagu jooniselt 18 nähtub, põhjustas netovälislaenude kogumahu kasvu sisuliselt ainult pangasektori netolaenude kasv. Netovälislaenude mahtu suurendades sulgesid pangad suureneva lõhe oma bilanssides (avatud positsioon), mis oli tingitud laenu-mahu tunduvalt kiiremast kasvust võrreldes hoiuste omaga.

Panga laenuportfelli ohustamine kapitalituru riskidega, mida tekitab eespool viidatud protsess, on toimunud sisuliselt samal viisil alates 2005. aastast. Sellele vaatamata tuleb märkida, et aktsia- või osakapitali (mida kasutatakse sageli pankades tagatisena) tehtud investeeringute tõttu ei ole selliste laenuinstrumentide riskid läbipaistvamad kui nende struktureeritud instrumentide riskid, mis suurendasid pärast 2007. aasta augustit välismaistel finantsturgudel tekkinud probleeme ja ebakindlust.

6. VALITSUSSEKTOR

Mida tuleks arvestada eelarvesektori tulemuslikkuse hindamisel 2007. aastal?

Euroalal tegutsedes tuli eelarvepoliitika eesmärke ja rakendamist võrreldes eelmiste aastatega oluliselt muuta. „Riigisisene“ vastutus hinnastabiilsuse hoidmise eest kandus pärast euroalaga liitumist põhimõtteliselt täielikult eelarvepoliitikale üle. Seepärast oleks tugeva eelarvepoliitika kriteeriumid pidanud olema hoopis erinevad ja palju rangemad võrreldes sellega, kui Sloveenias oleks veel käibel olnud tolar.

Oli kolm olulist tegurite rühma, mis ei lasknud Sloveenia poliitikutel head positsiooni isegi lühiajaliselt nautida. 2007. aastaks, pärast euroalaga liitumist, suurenesid eelarvepoliitika kujundajate jaoks märkimisväärselt välised ametlikud kitsendused. Tsükliliselt tasandatud eelarvepositsiooni nõuded ei ole nimelt ainult põhimõtte küsimus, vaid need on formaalselt määratletud ka ülemäärase eelarvepuudujäägi menetluses. Eelarvepoliitikale avaldasid lisarvet vajalikud pooleliolevad institutsionaalsed muudatused, mille ajendiks oli Sloveenia majanduse lõimumine ELiga (nt ühinemine Schengeni viisaruumiga, transpordivõrgustiku ehitamise kiirenemine), nagu ka eelarvepositsiooni parandamise protsessi seiskumine, mida põhjustasid 2006. aasta poliitilised meetmed (maksureform). Seepärast pidanuks valitsussektori eelarvepositsiooni parandamine 2007. aastal olema palju ulatuslikum kui euroalal keskmiselt, isegi ilma vajalike eelarveliste meetmeteta inflatsiooni halvenemise piiramiseks.¹⁰

Põhiagregaatide dünaamika. 2007. aasta kiire majanduskasv oleks võinud viia valitsussektori teatavate tulude järsu kasvuni. Kuid valitsus vähendas tulude potentsiaalset kasvu oluliselt juba 2004. ja 2006. aastal vastuvõetud otsuste kaudu. 2004. aastal vähendati investeeringutega seotud soodustusi ettevõtte tulumaksus, samas kui 2006. aastal kahandati kaht tüüpi maksude kaudu oluliselt maksukoormust: vähendati palgafondi maksu ja üksikisiku tulumaksu.

Kiire majanduskasvu mõju valitsussektori kuludele on tavaliselt väiksem ja kujutab endast peamiselt majapidamistele suunatud tulusiirete vähenemist. Kuid 2007. aastal leidis Sloveenias aset ulatuslik kulude vähenemine SKP suhtes, mida põhjustasid nii valitsussektori eelnevalt nominaalselt fikseeritud kulud kui ka ootamatult kõrge inflatsioon ja suur majandusaktiivsus.

Tabelis 4 on toodud Sloveenia, euroala ja ELi eelarvepositsioonide võrdlus, et näidata eelarvepositsiooni kohanemist tsükliliste kõikumistega. Näidatud on valitsussektori tulud ja kulud ning üldine ja esmane eelarvepuudujääk protsendina SKPst.

Samuti on näidatud Sloveenia valitsussektori kulude aeglane, kuid pidev langus pärast 2003. aastat ja valitsussektori tulude aeglane kasv kuni 2005. aastani, millele järgnes oluliselt järsem tulude vähenemine kuni vaatlusperioodi lõpuni.

Valitsussektori kulud vähenesid euroalal aeglasemalt kui Sloveenias, kuid tulud kasvasid samal perioodil kiiremini. Seega on ilmne, et euroala eelarvepositsiooni iseloomustab

¹⁰ Vt Bole (2006).

Tabel 4. Valitsussektori eelarvepositsioon (% SKPst)

	2004	2005	2006	2007
Valitsussektori tulu				
Euroopa Liit	43,9	44,4	44,9	44,9
Euroala	44,6	44,9	45,5	45,7
Sloveenia	44,2	44,5	44,1	43,2
Valitsussektori kulu				
Euroopa Liit	46,8	46,9	46,3	45,8
Euroala	47,6	47,4	46,8	46,3
Sloveenia	46,5	46,0	45,3	43,3
Valitsussektori eelarvetasakaal				
Euroopa Liit	-2,8	-2,5	-1,4	-0,9
Euroala	-2,9	-2,5	-1,3	-0,6
Sloveenia	-2,3	-1,5	-1,2	-0,1
Esiialgne tasakaal				
Euroopa Liit	0,0	0,3	1,2	1,8
Euroala	0,2	0,4	1,6	2,3
Sloveenia	-0,5	0,1	0,2	1,2

Allikas: Eurostat

vaatlusperioodil järkjärgulise paranemise tendents, mida näitavad selgelt tabelis 4 esitatud puudujääginumbrid. Vaatlusperioodil paranesid ka Sloveenia valitsussektori näitajad, kuid märksa aeglasemalt kui euroala omad. Vaatamata Sloveenia majanduskasvu jõulisele kiirenemisele 2006. ja 2007. aastal paranes euroala valitsussektori finantspositsioon samal perioodil palju suuremas ulatuses kui Sloveenias. Üldine puudujääk ja esmane puudujääk paranesid vastavalt 0,5 ja 1 protsendipunkti SKPst vähem kui euroalal.¹¹

Sloveenia eelarvepositsiooni halvenemise peamine põhjus oli valitsussektori tulude areng, kuna valitsussektori kulude areng oli rahuldav¹², erinedes euroala omast ainult pisut. Viimasel kahel aastal maksualastesse õigusaktidesse tehtud muudatused, mis ei järginud ette kindlaks määratud kärpeid valitsussektori kuludes (seadusemuudatusi ei kohandatud kulude tõhusa kärpimisega) ega muutusi maksutõhususes, olid peamiseks põhjuseks, miks

¹¹ Lisaks olid eelarvepositsiooni parandamises 2007. aastal mõned olulised kuid ühekordsed tulud (nt rahvusvaheliste finantsaruandlusstandardite kehtestamine suurendas 2007. aastal tulusid umbes 0,2% SKPst) ja edasilükatud maksed (nt valitsuse kohustuse blokeerimine nn „bensini tolari“ programmis (bensini erimaks teedeehituse rahastamiseks) vähendas valitsussektori kulutusi 0,5 protsendipunkti SKPst). Vt Bole (2008).

¹² Arvestada tuleb siiski seda, et valitsussektori peamine tõuge investeeringutesse toimus tegelikult Darsi (Sloveenia Vabariigi teedeettevõtte) kulutuste suurendamise kaudu 38% võrra (0,4% SKPst), mis ei kuulu ametlikult valitsussektori alla. Vt www.dars.si.

Sloveenia eelarvepositsioon suhteliselt halvenes. Vähemalt maksureformi ajastus oleks tulnud kohandada majandusaktiivsuse tsükli etapiga. Maksureformi vale ajastus tõi tegelikult kaasa üle 1,5%se (SKPst) maksusoodustuse ajal, mil majandus oli juba ülekuumenenud, kasvades (lähiajaloo rekordkiirusel).

Muutused valitsussektori tulude struktuuris. Selleks, et mõista 2007. ja ka 2006. aasta eelarvepositsiooni aeglase paranemise põhjuseid, on oluline vaadata valitsussektori tulude üksikkomponentide arengut. Peamised tulukomponendid on esitatud tabelis 5.

2004. ja eelkõige 2006. aasta maksureformi mõju on selgelt nähtav, kuid tabelis ilmnevad ka mõned olulised üllatused riigi rahanduse näitajates 2006. ja 2007. aastal.

Tabel 5. Maksulaekumine (% SKPst)

	2005	2006	2007
Üksikisiku tulumaks	5,8	5,9	5,4
Ettevõtte tulumaks	2,1	3,1	3,3
Sotsiaalkindlustusmaksed	14,1	13,9	13,7
Palgafondi maks	1,8	1,5	1,2
Käibemaks	9,0	8,9	8,6
Aktsiisimaksud	3,4	3,1	3,5

Allikas: Sloveenia rahandusministeerium; autori arvutused

Nagu öeldud, põhjustasid ettevõtte tulumaksu suurema laekumise 2006. aastal tõenäoliselt investeerimisega seotud soodustuste vähendamine 2004. aastal ja SKP kasv, kuid osalt ka ühekordse tegurina provisjonide vabastamine rahvusvahelistele finantsaruandluse standarditele ülemineku tulemusel.

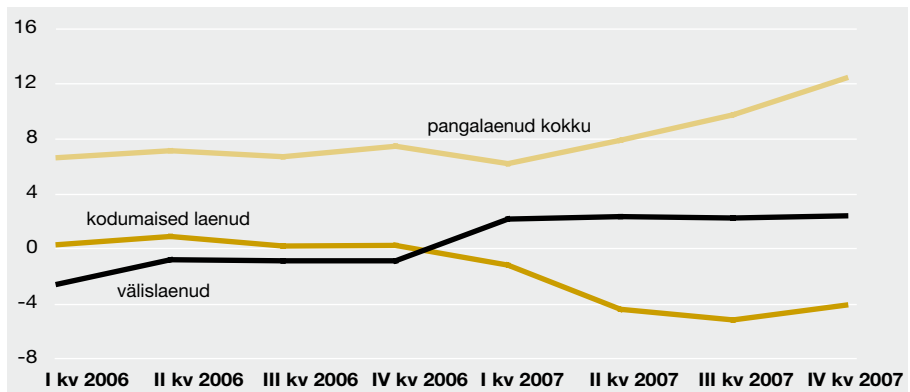
Palgafondi maksu järkjärguline vähendamine, mis algas 2006. aastal ja jõuab lõpule järgmisel aastal, põhjustas tõenäoliselt languse vastavates kirjetes 2006. ja 2007. aastal. Samamoodi oli üksikisiku tulumaksu väiksem laekumine 2006. aasta sügisel tõenäoliselt tingitud maksumuudatustest.

Käibemaksult saadava maksutulu langus pärast ELiga ühinemist oli küll ootuspärane, kuid 2007. aastal üllatavalt suur. Tõenäoliselt suur muutus lõppnõudluse struktuuris 2007. aastal suurendas langust, nagu ka erinevused lõppnõudluse komponentide deflaatorites, mis tulenesid inflatsiooni kiirest kasvust vaid mõnedes tootegruppides. Sama kehtib sotsiaalkindlustusmaksete kohta.

Eelarvepoliitika muude meetmete mõju. Eelarvepoliitika võib eelarvepositsiooni oluliselt mõjutada ka meetmete ja vahendite abil, mis ei mõjuta valitsussektori tulusid ja kulusid otsestelt. Selliste ebatraditsiooniliste meetmete abil saab eelarvepoliitika „liigutada“ kohustusi ja rahalisi vahendeid ajaliselt või sektorite vahel (avaliku ja erasektori vahel)¹³. See võib mõjutada eelarvepositsiooni ka riigivõla haldamise ja tagatiste mahu kaudu või varade ümberstruktureerimise kaudu.

Järgnevalt vaatame riigivõla haldamise meetmeid, mida kasutades avaldas valitsus suurt mõju finantsvahenduse, eelkõige pankade vahendustegevuse kasvule 2007. aastal.

Joonisel 19 on näidatud 2007. aastal toimunud riigivõla ümberstruktureerimise mõju. Valitsussektori sise- ja välivõla aastakasv ning majapidamistele ja kaupu ja mittefinantstee-nuseid pakkuvatele ettevõtetele antud pangalaenude kogusumma aastakasv (kvartali arves-tuses) on esitatud protsendina SKPst.

Joonis 19. Valitsussektori võla ja laenujäägi aastakasv (% SKPst)

Allikad: Sloveenia rahandusministeerium; Sloveenia keskpank; autori arvutused

¹³ 2007. aastal olid sellisteks ebatraditsioonilisteks meetmeteks näiteks edasilükatud maksed Darsile (vastavalt „bensini toleri“ programmile) ja valitsussektori ühekordsed tulud, mis tulenesid rahvusvaheliste finantsaruandluse standardite kehtestamisest pangandussektoris. Mõlemad meetmed parandasid 2006. ja 2007. aastal eelarvepositsiooni oluliselt, kuid ajutiselt. Vt Bole (2008).

2007. aasta alguses toimusid valitsussektori võla ja varade struktuuris suured muutused. Määrava tähtsusega olid järgmised suured tehingud. Esimeses kvartalis emiteeris valitsussektor eurovõlakirju ja suurendes oma välisvõlga 2,8% võrra SKPst, samas kui teises kvartalis lunastas ta sisevõlga 3% võrra SKPst ja müüs oma varasid (osalust aktsiakapitalis) väärtuses 0,4% SKPst. Väga kiire majanduskasvu, ülikiire investeringute kasvu ja samaaegse pangalaenude kasvu (25% võrra aastas) ajal suurendasid need valitsussektori tehingud pankade kättesaadavaid laenuressursse vähemalt 2,6% SKPst.

Joonisel 19 on näidatud sisevõla asendamine välisvõlaga (eurovõlakirjade emiteerimine ja sisevõla lunastamine) ja ka kättesaadavate laenuressursside kiire kasvu mõju väljastatud pangalaenude mahu kasvule. Jooniselt 19 nähtub, et pärast 2007. aasta I kvartalit, mil valitsussektori võla tagasimaksimine suurendas pankade kättesaadavaid laenuressursse, kasvasid pangalaenud umbes 3,3% SKPst. Valitsussektori panus võis alates detsembrist 2006 moodustada umbes 22% (aastas 12 protsendipunkti) laenumahu kasvust.¹⁴ Tuleb märkida, et pärast 2007. aasta II kvartalit suurenes järsult ka aktiivsus börsil – kauplemise maht kasvas poole võrra.

Avaliku sektori ettevõtetele tagatise andes soodustas valitsussektor ka täiendavat nõudlust laenamise järele ja suurendas investeringuid, mis ei sisaldu valitsussektori kuludes. 2007. aastal andis valitsussektor Sloveenia tee-ettevõttele Darsile laenu tagatise suuruses 2,5% SKPst, mille abil ta finantseeris investeringute kasvu 38% võrra (0,4% SKPst).

7. PEAMISED JÄRELDUSED

Sloveenia majandusaktiivsus oli 2006. ja 2007. aastal väga suur. Kasvu mootoriks olev nõudluse struktuur oli 2007. aastal võrreldes 2006. aasta ja euroalaga väga erinev. Investeringute tagasihoidlik suhteline kasv euroalal ja tohutu kasv Sloveenias oli 2007. aastal peamiseks erinevuseks euroala ja Sloveenia vahel.

Suurenenud majandusaktiivsus vähendas 2007. aastal märgatavalt tööpuudust, kusjuures Sloveenias alanes tööpuudus rohkem kui euroalal. Sloveenia tööhõive nii absoluutne kui ka suhteline kasv oli tervenisti tingitud tööhõive kasvust madalaima kvalifikatsioonitasemega (esimese taseme haridus ja teise taseme alumise astme haridus) inimeste hulgas ning ajutise tööhõive kasvust.

¹⁴ Sloveenia keskpanga bulletin.

2007. aastal ületas Sloveenia tööjõukulude kasv euroala oma 3 protsendipunkti võrra. Tööjõukulude kasvu löhe suurenes järsult teenindussektori puhul, kuid vähenes avatud sektori puhul.

Võrreldes Saksamaaga halvenes Sloveenia avatud sektori konkurentsivõime 2007. aastal, kuigi tunduvalt aeglasemalt kui eelmistel aastatel. Turuteenuste sektori konkurentsivõime suhteline langus oli palju ulatuslikum.

Koguinflatsioon kiirenes 2007. aastal märkimisväärselt. Võrreldes euroalaga kasvas inflatsioon 2007. aastal kahes tootekategoorias: teenused ja toit. Teenusehinnad on olnud euroala omadest kõrgemad kaks ja pool aastat, samas kui toiduhinnad hakkasid euroala hindu ületama alles pärast 2007. aasta I kvartalit. 2007. aasta viimases kvartalis andsid mõlemad kategooriad inflatsiooni kiirenemisse Sloveenias võrdse panuse. Empiirilised andmed ei näita, et euro kasutuselevõtt oleks inflatsiooni oluliselt kiirendanud.

Alates 2005. aasta II kvartalist on teenusehindade tõusu kiirenemise tinginud tööjõukulude suhteline kiire kasv, mida on põhjustanud kiire majanduskasv (pingeline tööturg), ja soodustanud teenindussektori turustruktuuri väiksem konkurentsivõime. Toiduhindade kasvu kiirenemine on tõenäoliselt olnud tingitud peamiselt jäikadest marginaalidest jaekaubanduses. Arvestades vähest nominaaltarbimist ei ole aga alandamata marginaalid ilmselt jätkusuutlikud.

Reaalse lisandväärtuse kasv finantsvahenduse sektoris kiirenes 2007. aastal märgatavalt. Niigi kiire laenukasv hoogustus veelgi; pärast II kvartalit ületas aastakasv 30% taseme. Hoiuste mahu kasv hakkas kiirenema pärast 2006. aasta lõppu, kuid oli laenumahu kasvust tunduvalt aeglasem. Laenu- ja hoiusemahu arengu erinevus halvendas jätkuvalt pangandussüsteemi netofinantspositsiooni residentidest majapidamiste ja ettevõtete suhtes. 2006. aasta viimases kvartalis vähenes see 12% võrra SKPst.

Jätkuv majandusaktiivsuse suurenemine, mida soodustas investeerimisnõudluse plahvatuslik kasv, tõi 2007. aastal kaasa jooksevkonto puudujäägi järsu suurenemise 4,9%ni SKPst. Portfelliinvesteeringute netoväljavool kasvas veelgi, samas kui kaubanduskrediidi ja välismaiste otseinvesteeringute netovood püsisid nulli lähedal. Kapitali suur netosissevool pankade laenuvõtmise kaudu oli ainus tasakaalulähedane kirje.

Kui arvata välja ühekordne muutus välislaenude kaudu liikuvates kapitalivoogudes, mis oli tingitud lõpule viimata ümberkorraldustest pangaportfellides, ei avaldanud euroalaga ühinemine väliskapitalivoogudele kuigi suurt mõju.

Euroalaga ühinemine oleks pidanud olema eelarvepoliitika jaoks palju olulisem muutus kui ettevõtete ja majapidamiste jaoks. Eelarvepoliitika uued eesmärgid – stabiilsus ja kasv – ja ebasoodsad esialgsed tingimused eeldasid kohe algusest peale suurt muutust eelarvepositsioonis. Kuid seni pole eelarvepoliitikas suudetud saavutada neidki piiranguid, mis oleksid võrreldavad euroala keskmisega.

Peamine põhjus, miks Sloveenia eelarvepositsioon on euroala omaga võrreldes halvenenud, oli maksureformist tingitud muutused valitsussektori tuludes. Eelarvepoliitika mõjutas oluliselt majanduslikku suutlikkust ka riigivõla ümberstruktureerimise, laenukatagatiste suurendamise ja ebatraditsiooniliste meetmetega.

Seega andis valitsus niigi kõrge majandusaktiivsuse ja väga kiire laenukasvu perioodil majandusele suure, kuid liigvarajase maksusoodustuse, mis soodustas investeringute kasvu (eelkõige rajatiste ehituses) ja suurendas märkimisväärselt pankade laenuressusse.

KASUTATUD KIRJANDUS

Bole, V., Mramor, D. 2006. "Soft Landing in the EMU; Lessons from Slovenia". In: Prašnikar, J., ed. Competitiveness, social responsibility and economic growth, New York, NovaScience, 97–117.

Bole, V. 2006. "Fiscal policy in Slovenia after entering euro – new goals and soundness?" The Journal of Money and Banking, 54, 0–27.

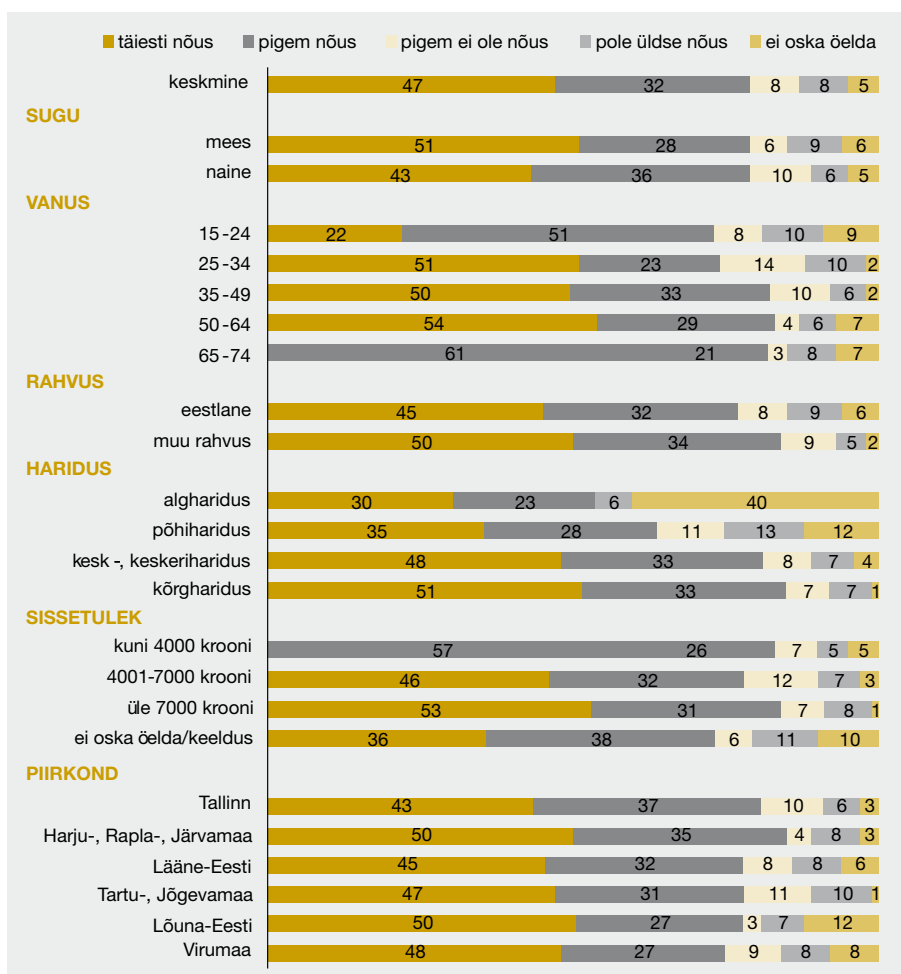
Bole, V. 2008. "First year of the Euro". Gospodarska Gibanja (sloveeni keeles), 399, 6–46.

EESTI ELANIKE HINNANG MAJANDUSOLUDELE, TÖÖTURULE JA TARBIMISELE

EMORi küsitlus

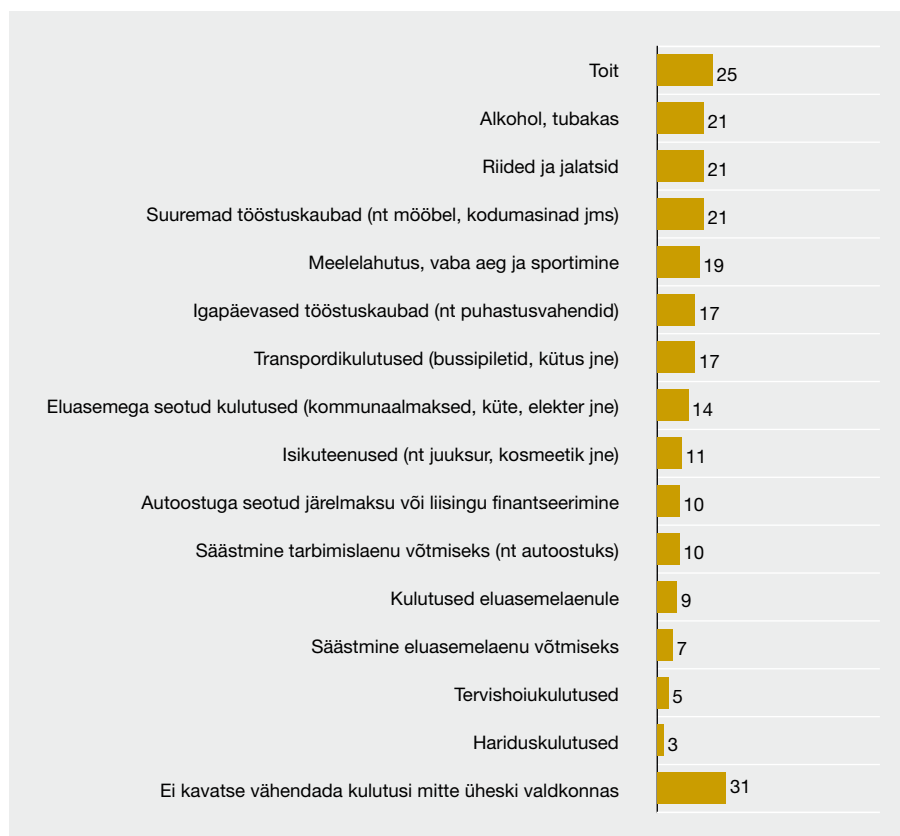
Selgitamaks, kuidas Eesti inimene hindab tänaseid majandusolusid, tööturu olukorda ja tarbimist, viis TNS EMOR Eesti Panga tellimusel aprillis 2008 15–74aastaste Eesti elanike seas läbi küsitluse. Allpool on toodud kokkuvõtte olulisematest tulemustest.

Üldiselt võib küsitluse põhjal järeldada, et **tänased majandusolud teevad inimesed ettevaatlikuks ja sunnivad kulutusi üle vaatama.**

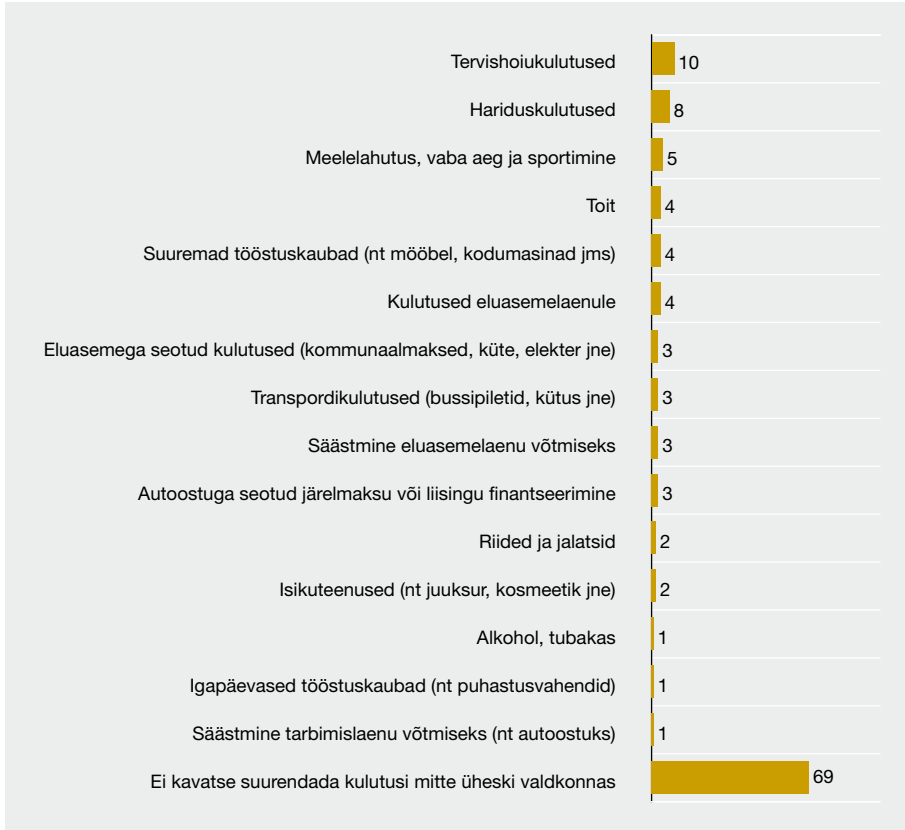

Joonis 1. Kuivõrd Te nõustute väitega: tänastes majandusotsustes olen muutunud ettevaatlikumaks kui 1-2 aastat tagasi?

Ühte kindlat valdkonda, kus kulutusi kokku hoida soovitakse, ei eristu. Pigem püütakse vähendada erinevate valdkondade kulutusi. Iga neljas vaatab üle oma toidulaua ning püüab selle arvelt säästa. Toidukulusid püüavad vähendada mitte-eestlased, üle 50aastased, pensionärid ja kõrgema haridusega inimesed. Võrdselt 21% vastajatest püüab piirata alkoholi/tubakaga, riiede ja jalatsitega ning suuremate tööstuskaupadega seotud kulutusi. 9% elanikest soovib vähendada eluasemelaenuga seotud kulusid. Kõige vähem soovitakse kokku hoida hariduses ja tervishoius.

Joonis 2. Millistes valdkondades kavatsete järgneva poole aasta jooksul kulutusi vähendada?

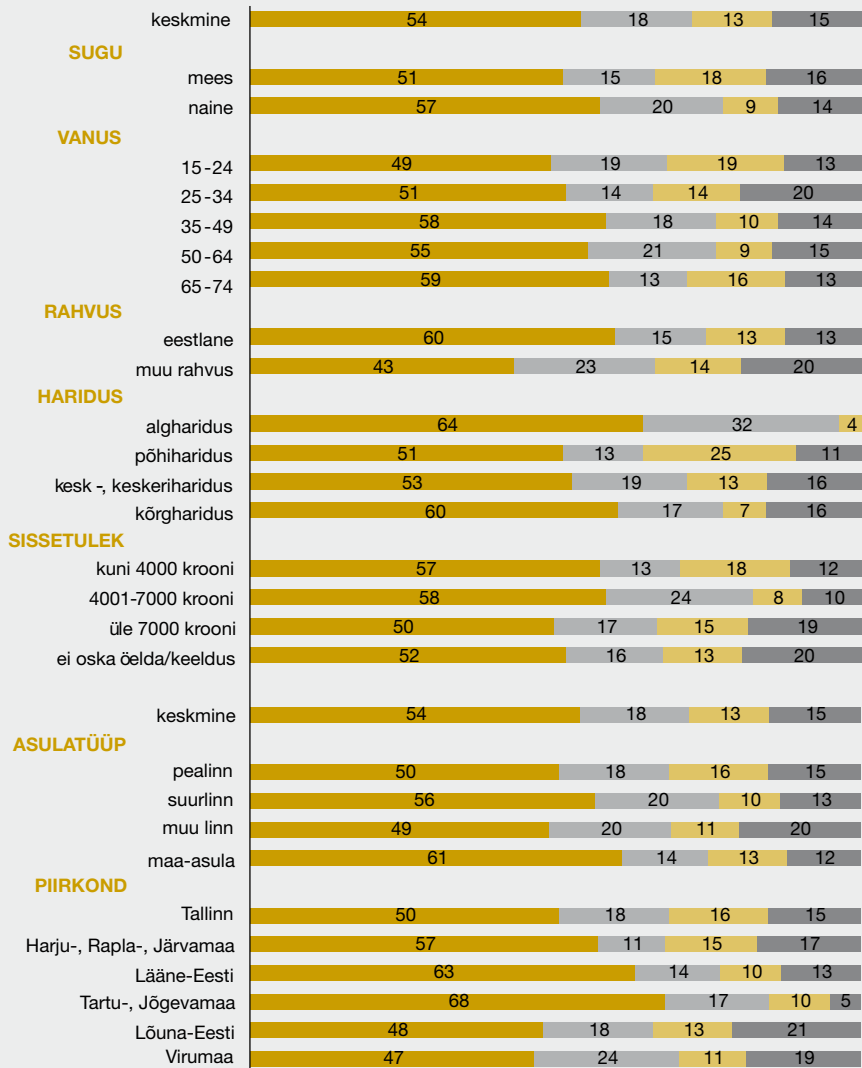

Joonis 3. Millistes valdkondades kavatakse järgneva poole aasta jooksul kulutusi suurendada?

Rohkem kui kaks kolmandikku elanikest ei soovi suurendada mitte ühegi valdkonna kulutusi. Need, kes plaanivad kulusid siiski suurendada, tahavad seda teha samades valdkondades, milles ei soovita kulutusi vähendada ehk tervishoius ja hariduses. Kui haridusega seotud kulud soovivad tõsta nooremad inimesed, siis 35–49- ja üle 50aastased kavatsesid suurendada tervishoiuga seotud kulutusi.

Iga kolmas 15–74aastane küsitletu (31% vastanutest) ei katsete vähendada kulutamist/tarbimist mitte üheski valdkonnas.

- On oluline, et Eesti valitsus ei kulutaks kõiki eelarvetulusid, vaid hoiaks reserve halvemate aegade tarvis
- Viimase aja hinnatõusud vähendavad kiiresti riigi reservide väärtust ja see teeb säästmise mõttetuks
- Rasked ajad on kätte jõudnud, riigil tuleks seni kogutud reservid kasutusele võtta
- Mitte ühegi väitega ei ole nõus

Joonis 4. Palun öelge, millise väitega te kõige enam nõustute?

Majandusolud peaksid kajastuma ka riigi eelarvepoliitilistes eelistustes. Seepärast paluti vastanutel avaldada arvamust, kas riik peaks reservid praegustel raskematele aegadel käiku laskma.

Rohkem kui pooled vastanutest (54%) leidsid, et valitsus ei peaks veel reserve kasutusele võtma. Nende arvates on **oluline, et Eesti valitsus ei kulutakse kõiki eelarvetulusid, vaid hoiaks reserve halvemate aegade tarvis.** Selle väite pooldajaid oli rohkem eakamate, eestlaste, alg- ja kõrgharidusega inimeste, maa-asulate elanike ning Lääne-Eesti ning Tartu- ja Jõgevamaa inimeste seas.

18% vastajatest arvas, et viimase aja hinnatõusud vähendavad kiiresti riigi reservide väärtust ja see teeb säästmise mõttetuks. Selle väite pooldajaid oli rohkem mitte-eestlaste ja algharidusega inimeste hulgas. 13% leidis, et rasked ajad on kätte jõudnud, mistõttu riik peaks kogutud reservid kasutusele võtta. Seda väidet pooldasid kõige sagedamini põhiharidusega inimesed.

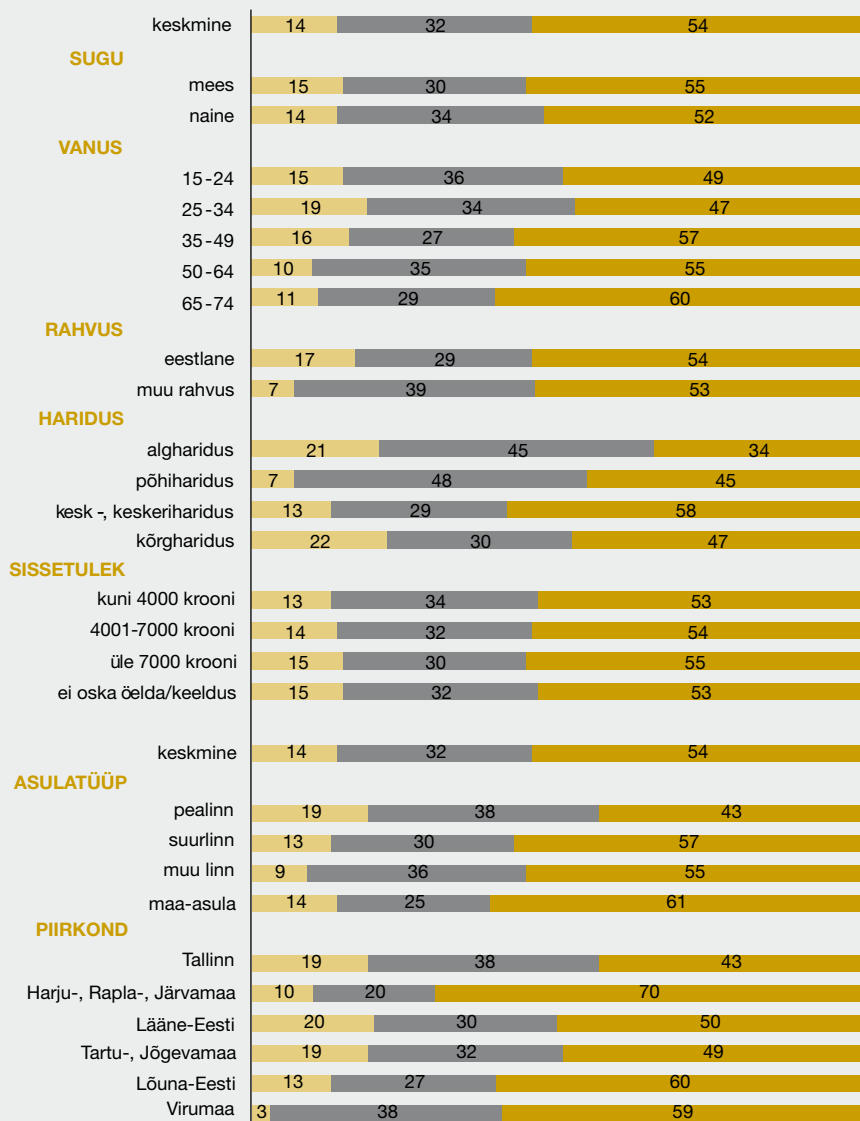
Vastajatel paluti võrdlevalt hinnata ka kaht erinevat tööturu korralduse eesmärki. **Tööturukorralduse lahenduste osas pole selget eelistust siiski veel välja kujunenud.**

14% vastanutest eelistas varianti, kus töötajaid vallandada ja koondada on senisest lihtsam, kuid töötajal on suhteliselt suur tõenäosus uus töökoht leida. Selle seisukoha toetajate seas tokavad silma kas madalaima (alg-) või kõrgeima haridustasemega inimesed.

32% vastanutest eelistas varianti, kus töötajaid vallandada ja koondada on keeruline, kuid vallandatud või koondatud töötajal on suhteliselt raske uut töökohta leida. Nende hulgas oli keskmisest rohkem mitte-eestlasi, alg- ja põhiharidusega inimesi ning tallinlasi ja Virumaa elanikke.

54% vastanutest arvas, et kumbki variant ei ole hea.

- Töötajaid vallandada ja koondada on senisest lihtsam, kuid töötajal on suhteliselt suur tõenäosus uus töökohta leida
- Töötajaid vallandada ja koondada on keeruline, kuid vallandatud või koondatud töötajal on suhteliselt raske uut töökohta leida
- Kumbki variant ei ole hea

Joonis 5. Millist tööturukorralduse eesmärki eelistaksite?

LISA

EESTI MAJANDUSE KVARTAALSED PÕHINÄITAJAD (seisuga 1. juuli 2008)

	Ühik	Periood	Näitaja	Muutus (%) võrreldes eelmise perioodiga	Muutus (%) võrreldes aasta sama perioodiga	Allikas
Sisemajanduse koguprodukt						
Jooksevhindades	mln kr	I kv 2008	59 476,0			ESA
Püsivhindades	%	I kv 2008	39 804,4	-8,5	0,1	ESA
Tootmine						
Tööstustoodangu mahuindeks (püsivhindades, 2000 = 100)	%	I kv 2008		-7,9	-0,9	ESA
Ettevõtete investeeringud materiaalsesse põhivarasse (jooksevhindades)	mln kr	I kv 2008	9 532	-22,0	8,6	ESA
Ehitus						
Ehitusettevõtete ehitustööd (jooksevhindades)	mln kr	I kv 2008	11 256	-28,9	6,2	ESA
Valminud eluruumide kasulik pind	tuhat m ²	I kv 2008	150,9	-15,7	28,0	ESA
Valminud mitteeluhoonete kasulik pind	tuhat m ²	I kv 2008	227,3	-24,9	-0,7	ESA
Tarbimine						
Jaemüügi mahuindeks (püsivhindades, 2000 = 100)	%	I kv 2008		-12	1	ESA
Sõiduautode esmane arvelevõtmine	tk	IV/2007	14 325	-5,4	-24,6	ARK
Hinnad						
Tarbijahinnaindeks	%	I kv 2008		3,6	11,1	ESA
Tootjahinnaindeks	%	I kv 2008		2,4	8,4	ESA
Ekspordihinnaindeks	%	I kv 2008		1,4	6,5	ESA
Impordihinnaindeks	%	I kv 2008		1,2	5,1	ESA
Ehitushinnaindeks	%	I kv 2008		1,1	6,0	ESA
Eesti krooni reaalse efektiivse vahetuskursi indeks (REER)	%	I kv 2008		1,9	5,7	EP
Tööturg ja palk						
15–74-aastaste tööhõive määr (Töäjõu-uuringu andmed)*	%	I kv 2008	62,2	62,5	61,8	ESA
15–74-aastaste töötuse määr (Töäjõu-uuringu andmed)*	%	I kv 2008	5,2	4,1	5,3	ESA
Registreeritud töötuid***	in. kuus	I kv 2008	16 560	20,0	15,8	TTA
% elanikkonnast vanuses 16 a kuni pensioniiga*	%	I kv 2008	2,6	2,2	2,0	TTA
Keskmine brutokuupalk**	kr	I kv 2008	12 337	0,5	19,5	ESA
Valitsemissektori eelarve****						
Tulud	mln kr	IV kv 2007	25 768,0	1,3	21,6	RM
Kulud	mln kr	IV kv 2007	26 887,0	30,0	17,0	RM
Ülejääk/puudujääk*	mln kr	IV kv 2007	-1 119,0	4 759,2	-1 804,7	RM
Eelarve täitmine*	%	IV kv 2007	29,1	28,8	29,5	RM

	Ühik	Periood	Näitaja	Muutus (%) võrreldes eelmise perioodiga	Muutus (%) võrreldes eelmise aasta sama perioodiga	Allikas
Transport						
Sõitjatevedu	tuhat	I kv 2008	49 494	-11,4	-7,8	ESA
Kaubavedu	tuhat t	I kv 2008	23 992	-6,6	-19,0	ESA
Turism ja majutus						
Eesti reisifirmade poolt vastu võetud väliskülalastajad	tuhat in.	I kv 2008	150,2	-47,3	-64,5	ESA
Eesti reisifirmade poolt välisreisile lähetatud külalastajad	tuhat in.	I kv 2008	131,7	12,2	5,4	ESA
Majutatud turiste	tuhat in.	I kv 2008	416,5	-15,0	5,4	ESA
sh välismaalasi	tuhat in.	I kv 2008	211,3	-22,8	5,9	ESA
Väliskaubandus (põhikaubandus)						
Eksport	mln kr	I kv 2008	31 273,5	-4,8	4,6	ESA, EP
Import	mln kr	I kv 2008	41 161,3	-8,9	-3,1	ESA, EP
Saldo*	mln kr	I kv 2008	-9 887,8	-12 319,3	-12 588,3	ESA, EP
Saldo suhe eksporti*	%	I kv 2008	-31,6	-37,5	-42,1	ESA, EP
Maksebilanss*						
Jooksevkonto	mln kr	I kv 2008	-7 888,6	-10 468,0	-13 023,3	EP
Jooksevkonto suhe SKPsse	%	I kv 2008	-13,3	-15,9	-23,7	EP
Otseinvesteeringute sissevool	mln kr	I kv 2008	8 707,3	8 338,2	8 996,6	EP
Otseinvesteeringute väljavool	mln kr	I kv 2008	-4 392,4	-2 970,0	-3 619,8	EP
Rahvusvaheline investeerimispositsioon						
Rahvusvaheline netoinvesteerimispositsioon	mln kr	I kv 2008	-184 526,3	2,8	14,2	EP
Otseinvesteeringud Eestis	mln kr	I kv 2008	183 770,1	3,6	17,3	EP
Koguvälisvõlg	mln kr	I kv 2008	277 269,8	3,2	29,0	EP
sh valitsemissektor	mln kr	I kv 2008	3 484,2	0,9	-27,0	EP
Eesti krooni keskmine vahetuskurss EEK/USD	kr	II kv 2008	10,010	-4,2	-13,8	EP

* Näitaja vastava perioodi väärtus, mitte muutus.

** Alates 1999. aastast ei sisalda keskmine brutokuupalk ravikindlustushüvitist.

*** Enne 2000.a. oktoobrit kasutati nimetust "registreeritud tööta töötisjaid"

**** Ülejäägi/puudujäägi arvestuses ei sisaldu netolaenamine (antud laenud miinus antud laenude tagasimaksed).

Allikad: Statistikaamet (ESA)
Eesti Riiklik Autoregistrikeskus (ARK)
Eesti Pank (EP)
Tööturuamet (TTA)
Rahandusministeerium (RM)